

Henna-Riikka Kiiveri

**VÄÄRINKÄYTÖSTEN HAVAITSEMINEN JA EHKÄISY TILINTARKASTAJAN
NÄKÖKULMASTA**

Pro gradu -tutkielma
Laskentatoimen koulutusohjelma
Toukokuu 2023

Yksikkö Laskentatoimen yksikkö			
Tekijä Kiiveri Henna-Riikka		Työn valvoja Jarva Henry	
Työn nimi Väärinkäytösten havaitseminen ja ehkäisy tilintarkastajan näkökulmasta			
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro Gradu	Aika Toukokuu 2023	Sivumäärä 80
Tiivistelmä			
<p>Talousrikollisuus ja sen vaikutukset on paljon puhuttu aihe maailmanlaajuisesti sekä merkittävä ilmiö myös Suomessa. Lisäksi viime aikoina on nostettu esille myös tilintarkastajien velvollisuudet havaita sekä ennaltaehkäistä väärinkäytöksiä. Talousrikollisuutta on käsitelty paljon pro gradu -tutkielmissa muun muassa haastattelu- ja kyselytutkimusten avulla. Aikaisemmat tutkimustulokset osoittavat, että väärinkäytöksiä on mahdollista havaita jo aikaisessa vaiheessa ja tilintarkastajilla on näkemys niistä seikoista, joita voidaan pitää varoitusmerkkeinä talousrikollisuudesta.</p> <p>Tämän tutkimuksen tavoitteena on esittää konkreettisia keinoja väärinkäytösten havaitsemiseksi ja ehkäisemiseksi sekä selvittää väärinkäytöksen jälkeisiä toimenpiteitä. Lisäksi tavoitteena on selvittää, mihin asioihin tilintarkastaja voi tarkastustyössään kiinnittää huomiota havaitakseen mahdollisia väärinkäytöksiä.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä toimii kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineistonkeruu menetelmänä on käytetty puolistrukturoituja haastatteluja eli teemahaastatteluja. Tutkimusta varten on haastateltu kolme auktorisoitua tilintarkastajaa. Menetelmänä kerätyn aineiston analysoinnissa käytetään sisällönanalyysia, jonka avulla aineistoista etsitään oleelliset ja tutkimuksen kannalta merkittävät seikat.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että väärinkäytösten havaitsemisen ja ehkäisemisen kannalta on tärkeää toteuttaa suunnitteluvaihe huolellisesti ja luoda riskiarviointi. Vaikka väärinkäytösten aktiivinen etsintä ei kuulu varsinaisesti tilintarkastajan työtehtäviin, on tilintarkastajan kuitenkin mahdollista kiinnittää huomiota varsin selviin väärinkäytösten varoitusmerkkeihin. Myös toimialan ja sen erityispiirteiden tunteminen nähdään hyödyllisenä ominaisuutena. Tulokset osoittavat, että väärinkäytös epäilyn havaittaessa ensimmäiseksi tulee selvittää todenperäisyys ja luoda kokonaiskuva väärinkäytöksen laajuudesta. Epäilystä tulee ilmoittaa välittömästi johdolle tai hallintoelimille. Myös digitalisaation kehitys nähdään tilintarkastustyötä helpottavana tekijänä, jonka avulla voidaan vähentää väärinkäytöksiä.</p> <p>Tutkimus rajautuu käsittelemään yrityksiä Suomessa, jotka ovat velvollisia valitsemaan tilintarkastajan. Lisäksi tutkimuksessa käsitellään tilintarkastajan näkökulmasta oleellisia seikkoja ja tulokset rajautuvatkin tilintarkastajien omiin kokemuksiin. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää tilintarkastustyössä etenkin aloittelevien tilintarkastajien osalta. Tutkimus tuo esille konkreettisia keinoja ja toimintatapoja väärinkäytösten ennaltaehkäisyyn sekä niiden torjuntaan.</p>			
Asiasanat Väärinkäytökset, talousrikollisuus, tilintarkastus, teemahaastattelu			
Muita tietoja			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Tutkimuksen taustaa	5
1.2	Aikaisemmat tutkimukset	6
1.3	Tutkimuskysymykset ja menetelmä.....	7
1.4	Tutkimuksen rakenne.....	8
2	TILINTARKASTAJAN VELVOLLISUUDET JA VASTUU	10
2.1	Tilintarkastusvelvollisuus	10
2.2	Tilintarkastus Suomessa.....	10
2.3	Hyvä tilintarkastustapa.....	13
2.4	Tilintarkastuksen sisältö	13
2.4.1	Tilintarkastuksen kohteet.....	15
2.4.2	Tilintarkastajan raportointi	16
2.5	Salassapitovelvollisuus.....	17
2.6	Tilintarkastajan riippumattomuus	18
2.7	Dokumentointi.....	19
2.8	Odotuskuilut.....	20
2.9	Agenttiteoria.....	21
3	VÄÄRINKÄYTÖKSET	22
3.1	Väärinkäytökset Suomalaisissa yrityksissä	22
3.2	Talousrikollisuus ja talousrikostyypit.....	23
3.2.1	Verorikos	24
3.2.2	Kirjanpitorikos.....	25
3.2.3	Velallisen rikos	26
3.2.4	Virkarikos	27
3.2.5	Arvopaperimarkkinarikos.....	28

3.2.6	Rahanpesu.....	29
4	VÄÄRINKÄYTÖSTEN HAVAINNOINTI	32
4.1	Vahingonkorvausvastuu.....	32
4.2	Kurinpidollinen vastuu.....	33
4.3	Rikosoikeudellinen vastuu	34
4.4	Riskin arvioiminen.....	35
4.5	COSO-malli	37
4.6	ISA 240 -standardi.....	38
4.7	Väärinkäytösten ehkäisy	39
5	METODOLOGIA.....	47
5.1	Tutkimusmenetelmä	47
5.2	Aineistonkeruu ja analysointi.....	48
5.3	Haastateltavien esittely.....	50
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	51
6.1	Tilintarkastajan rooli väärinkäytösten havaittajana	51
6.2	Väärinkäytösten havaitseminen ja ehkäisy	53
6.3	Kontrollimekanismien ja sisäisen valvonnan vaikutus	58
6.4	Varoitusmerkit väärinkäytöksestä.....	61
6.5	Toimintatavat väärinkäytöksen tai väärinkäytösepäilyn jälkeen	65
6.6	Digitalisaation vaikutus.....	68
7	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	70
7.1	Validiteetti ja reliabiliteetti.....	72
7.2	Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimusaiheet	73
	LÄHTEET	75
	LIITTEET	79

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tilintarkastajan toimintaa ohjaa yleisesti muun muassa tilintarkastusalan eettiset säännökset, riippumattomuus ja objektiivisuus. Tilintarkastajilla on keskeinen rooli epäilyttävien ja poikkeavien liiketapahtumien tunnistamisessa ja tämän vuoksi työssä vaaditaan asioiden kyseenalaistamista. (Tahvanainen, 2019.)

Talousrikollisuus, erilaiset väärinkäytökset sekä tilintarkastajan velvollisuudet havaita väärinkäytöksiä ovat olleet paljon puhuttuja aiheita viime vuosien aikana. Suomen poliisi saa vuosittain lähemmäs kaksituhatta talousrikosilmoitusta. Vuonna 2018 tehtiin talousrikosilmoituksia 1 722 kappaletta, kun taas vuonna 2019 ilmoitusten lukumäärä nousi 1 963 kappaleeseen. Vuonna 2020 ilmoitettujen talousrikosten määrä nousi entisestään ja ilmoituksia tehtiin yhteensä peräti 2 200 kappaletta. (Poliisi, 2020a.)

Rahanpesuilmoitusten lukumäärä puolestaan on hieman laskenut, sillä vuonna 2019 ilmoituksia tehtiin 66 460 kappaletta, kun taas vuonna 2020 ilmoituksia tehtiin 62 041 kappaletta. Tämä lasku johtuu maksulaitosten sekä maksupalvelun tarjoajien ilmoitusmäärien laskusta. Kokonaisuutensa lasku jäi kuitenkin pieneksi, sillä virtuaalivaluuttapalveluiden tarjoajien ilmoitusmäärä kasvoi ja näitä ilmoituksia tehtiinkin huomattavasti, jopa 9 000 kappaletta. (Poliisi, 2020b, s. 17.)

Tässä tutkimuksessa selvitetään väärinkäytöksen havaitsemiseen ja ehkäisemiseen vaikuttavia seikkoja sekä toimintatapoja havaitun väärinkäytöksen jälkeen. Tutkimuksen aiheeksi valikoitui väärinkäytösten havaitseminen ja ehkäisy tilintarkastajan näkökulmasta, sillä aihe on mielenkiintoinen, yhteiskunnallisesti merkittävä sekä ajankohtainen. Talousrikollisuutta on tutkittu paljon sekä Suomessa, että ulkomailla. Aiheen valikoitumiseen vaikuttikin laaja määrä aikaisempaa tutkimusta sekä kirjallisuutta, jonka ansiosta teoriaosuuden kirjoittaminen oli sujuvaa.

1.2 Aikaisemmat tutkimukset

Tilintarkastus ja tilintarkastukseen liittyvät väärinkäytökset ovat suosittu tutkimusaihe. Aiheesta löytyy useita Pro Gradu -tutkielmia, väitöskirjoja sekä paljon muita tutkimuksia. Hartlin (2009) on tutkinut Pro Gradu -tutkielmassaan talousrikoksia ja tilintarkastajan roolia. Hartlin on käyttänyt tutkimuksessaan lähdeaineistoa liittyen talousrikollisuuteen, tilintarkastajan tehtäviin sekä tilintarkastuksen odotuskuiluihin. Tutkimuksen menetelmänä on käytetty kyselytutkimusta. Hartlinin mukaan tutkimustulokset osoittavat, että on olemassa tilintarkastuksen odotuskuilu liittyen talousrikoksiin. Tutkimustulokset myös osoittavat tutkimuksen kohteiden suhtautuvan yleisesti positiivisesti siihen, että tilintarkastajan tulee tarkastustyössään huomioida talousrikosten mahdollisuus ja reagoida niihin.

Tynjä (2016) tutkii Pro Gradu -tutkielmassaan kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuuta talousrikoksissa. Tynjä on käyttänyt tutkimuksen empiirisenä aineistona korkeimman oikeuden ratkaisuja, jotka käsittelevät kirjanpitorikoksia, törkeitä veropetoksia sekä tilintarkastajan huolimattomuutta. Tynjän mukaan asianmukaisesti hoidetulla tilintarkastuksella on merkittävä vaikutus talousrikosten ennaltaehkäisemisessä. Tynjän tutkielma osoittaa, että paras suojauskeino on se, että työpaperit pidetään mahdollisimman yksityiskohtaisina.

Tamminen (2018) tutkii Pro Gradu -tutkielmassaan tilintarkastajan roolia talousrikosten havaitsemisessa ja paljastamisessa. Tammisen tutkimuksessa empiirinen osuus koostuu puolistrukturoiduista haastatteluista, joiden pohjalta on kerätty tilintarkastajien henkilökohtaisia kokemuksia. Tammisen mukaan talousrikosten valvonta ja niiden etsintä eivät kuulu varsinaisesti tilintarkastajan tehtäviin, sillä ensisijainen vastuu väärinkäytöksistä on johdolla. Tilintarkastajien tehtävä on varmistaa, ettei tilinpäätöksessä esiinny oleellisia virheellisyyksiä. Tammisen tutkimus osoittaa, että rahanpesulaki ei suoraan vaikuta tilintarkastusprosessiin, mutta sillä on vaikutusta tilintarkastuksen ympärillä tapahtuviin toimintoihin. Tammisen mukaan talousrikosten kohdalla ei ole yhtenäisiä

käytäntöjä, vaan tilintarkastajien paljastamismenettelyyn vaikuttavat oma harkintakyky sekä tapauskohtaisuus.

Juvonen (2020) taas tutkii omassa Pro Gradu -tutkielmassaan väärinkäytösten tunnistamista ja havaitsemista tilintarkastuksessa. Juvosen tutkimus on kvalitatiivinen ja aineistonkeruu menetelmänä hän on käyttänyt teemahaastattelua. Juvosen tutkimuksen mukaan tilintarkastajat eivät etsi väärinkäytöksiä tarkastusta tehdessään, vaan he luottavat pääsääntöisesti heille toimitettuun aineistoon. Mikäli tarkastuksen yhteydessä löytyy jotakin tavallisesta poikkeavaa, asiaa tutkitaan tarkemmin, tarkastusrajoja alennetaan ja ollaan yhteydessä yrityksen johtoon. Juvosen tutkimuksen mukaan tilintarkastuksella on ennaltaehkäisevä vaikutus väärinkäytösten torjunnassa. Juvosen mukaan tilintarkastajien ja sidosryhmien välillä esiintyy odotuskuiluja väärinkäytösten havaitsemiseen liittyen. Vuonna 2017 uudistuneen rahanpesulain ei kuitenkaan katsota tuoneen merkittävää lisäarvoa tarkastukselle.

Bierstaker ym. (2006) käsittelevät tutkimuksessaan tilintarkastajien käsityksiä petosten havaitsemisesta ja näiden ehkäisymenetelmiä. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kyselytutkimusta. Bierstakerin ym. mukaan petosten torjuntaan käytetään yleisesti palomuureja, salanasuojausta sekä sisäisen valvonnan tarkastamista ja kehittämistä. Tutkimus osoittaa, että korkeimpia tehokkuusluokituksen saaneita petostentorjuntamenetelmiä, kuten rikosteknisen tilintarkastajan käyttöä ja digitaalista analyysia käytetään kaikista vähiten. Tätä voidaan selittää resurssien puutteella.

1.3 Tutkimuskysymykset ja menetelmä

Tutkimuksessa selvitetään tilintarkastajan roolia väärinkäytösten havaittajana ja ehkäisijänä. Tutkimuksen tavoitteena on havainnollistaa, mitä konkreettisia toimenpiteitä tehdään sen eteen, että väärinkäytökset havaitaan ja ehkäistään ajoissa sekä kuinka menetellään, mikäli väärinkäytös tai epäily väärinkäytöksestä havaitaan. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mihin tilintarkastaja voi erityisesti kiinnittää huomiota tarkastustyötä tehdessään talousrikollisuuden näkökulmasta. Tavoitteiden selvittämisen tueksi on laadittu kolme tarkentavaa tutkimuskysymystä. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millä keinoilla väärinkäytöksiä pyritään havaitsemaan ja ehkäisemään?
2. Millaisiin seikkoihin tilintarkastajan tulee kiinnittää erityistä huomiota väärinkäytösten ja talousrikosten näkökulmasta?
3. Miten väärinkäytösten havaitsemisen jälkeen toimitaan?

Tutkimus on rajattu käsittelemään tilintarkastajan näkökulmasta oleellisia seikkoja talousrikosten ja väärinkäytösten havaitsemiseksi sekä niiden ehkäisemiseksi. Alueellisesti tutkimus on rajautunut käsittelemään suomalaisia tarkastuskohteita, joten tutkimuksessa käsitellään väärinkäytöksiä suomalaisten lakien ja standardien pohjalta.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa empiirinen aineisto kerättiin teemahaastatteluiden avulla. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pyritään hankkimaan kokonaisvaltainen tieto kokoamalla aineisto luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Tutkimuksessa luotetaan havaintoihin ja keskusteluihin. (Hirsjärvi ym., 2009, s.164). Haastateltavat valittiin harkitusti, sillä kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että tietolähteet tietävät ilmiöstä paljon ja heillä on asiasta kokemusta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s.74).

Tutkimukseen haastateltiin auktorisoituja tilintarkastajia, joilla on takana jo pidempi kokemus tilintarkastustehtävissä toimimisesta. Haastattelut ovat puolistrukturoituja eli teemahaastatteluja, joka mahdollistaa sisällön ja järjestyksen muuttamisen haastattelutilanteessa sekä tarkentavien jatkokysymysten esittämisen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s.87-88.) Teemahaastatteluiden tueksi laadittiin haastattelurunko, joka löytyy tämän tutkimuksen liitteestä 1. Haastattelurunko laadittiin tutkimuskysymysten pohjalta tarkoituksenaan luoda haluttu suunta ja rakenne varsinaisille teemahaastatteluille.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tämä Pro gradu-tutkimus koostuu teoria- sekä empiriaosuuksista. Näiden osuuksien tarkoituksena on pyrkiä vastaamaan kattavasti tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksessa on seitsemän pääkappaletta. Ensimmäisessä pääkappaleessa käsitellään johdantoa, jossa esitellään tutkimuksen taustaa sekä käydään läpi aikaisempaa tutkimusta ja tutkimuksen tavoitteita.

Tutkimuksen seuraavat kolme pääkappaletta käsittelevät aiheeseen liittyvää teoriaa. Näistä ensimmäinen pääkappale käsittelee tilintarkastajan velvollisuuksia sekä vastuuta. Kappaleessa käydään läpi tilintarkastuksen perusteita ja käsitellään muun muassa sitä, millaista tilintarkastus on Suomessa. Seuraavassa kappaleessa käsitellään tarkemmin väärinkäytöksiä ja niiden eri tyyppisiä. Viimeisessä teoriaa käsittelevässä kappaleessa käsitellään väärinkäytösten havaitsemista. Kappaleessa käydään läpi riskien arviointia, väärinkäytösten ehkäisemistä sekä eri riketyyppejä ja näistä aiheutuvia seuraamuksia.

Tutkimuksen viidennessä pääkappaleessa käydään läpi tarkemmin tutkimuksessa käytetty tutkimusmenetelmä sekä aineiston keruu ja sen analysointi. Lisäksi tutustutaan tarkemmin haastattelun osallistujiin. Kuudennessa pääkappaleessa syvennytään teemahaastatteluiden tuloksiin ja peilataan tuloksia aikaisempiin tutkimustuloksiin. Viimeinen pääkappale koostuu yhteenvedosta ja johtopäätöksistä tutkimuksen ja sen validiteetin osalta. Tässä kappaleessa tiivistetään ja kerrataan vastaukset tutkimuskysymyksiin, arvioidaan tutkimuksen onnistumista sekä esitetään mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Tutkimuksen loppuun on listattu käytetyt lähteet. Teemahaastatteluiden tukena käytetty haastattelurunko löytyy tutkimuksen liitteistä.

2 TILINTARKASTAJAN VELVOLLISUUDET JA VASTUU

2.1 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastusvelvollisuus koskee säätiöitä ja yhtiöitä, jotka ovat kirjanpitovelvollisia. Tilintarkastusvelvollisuus ei kuitenkaan koske yksityisellä sektorilla toimivia maatalousyrittäjiä ja elinkeinoharjoittajia. Julkisyhteisöjen, kuten valtion, kuntien ja seurakuntien tilintarkastusta säätelee erityislait, joten tilintarkastuslaki ei koske myöskään näitä julkisyhteisöjä. (Tomperi, 2018, s.15.)

Tilintarkastaja voidaan myös jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneellä, että edeltäneellä tilikaudella taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa, liikevaihto tai muu siihen verrattavissa oleva tuotto ylittää 200 000 euroa tai palveluksessa on yli kolme henkilöä. Enintään yksi edellä mainituista edellytyksistä saa täyttyä, jotta tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta ja mikäli muussa laissa ei toisin säädetä. Tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta myös, mikäli kyseessä on aloittava yhteisö, jolla ei vielä ole aikaisempia tilikausia. Tilintarkastaja tulee aina valita yhteisössä, jonka pääasiallisena toimialana on arvopapereiden hallinta ja omistaminen sekä huomattavasti vaikutusvaltaa toisen kirjanpitovelvollisen rahoituksen tai liiketoiminnan johtamisessa. (TLL 2:2 §.)

Mikäli yhteisön tai säätiön ei tarvitse kirjanpitolain mukaisesti valita tilintarkastajaa, voidaan yhtiösopimuksessa, yhtiöjärjestyksessä tai säännöissä määrätä tilintarkastuksen toimittamiseen liittyvistä ehdoista. Yhtiösopimuksessa, yhtiöjärjestyksessä tai säännöissä voidaan myös määrätä useamman tilintarkastajan valinnasta. Mikäli yhteisölle on valittu yksi tilintarkastaja, joka ei ole tilintarkastusyhteisö, täytyy yhteisölle valita myös ainakin yksi varatilintarkastaja. Varatilintarkastajaa koskee sama lainsäädäntö kuin tilintarkastajaa. (TLL 2:2-3 §.)

2.2 Tilintarkastus Suomessa

Suomessa vanhimmat tilitoimistot on perustettu jo yli sata vuotta sitten, mutta myös ennen tilitoimistoja on suoritettu tilintarkastuksia. Suomessa vanhin osakeyhtiölaki on vuodelta 1864, johon otettiin erityisesti mallia Ruotsilta ja Ranskalta. Ruotsin

osakeyhtiölainsäädäntö toimi myös tämän jälkeen esikuvana säädettäessä Suomen osakeyhtiölakia. Lainvalmistelun lähtökohtana oli, että yhtiölle valitaan kaksi tilintarkastajaa, joiden tulee olla luonnollisia ja täysivaltaisia henkilöitä. Yhtiöjärjestys määrää, milloin tilinpäätös laaditaan ja miten hallintoa tarkastetaan. (Blummé, 2008, s.21-22.)

Suomessa tilintarkastusinstituutio on seurannut vahvasti kansainvälistä kehitystä. Aluksi tilintarkastusinstituutio oli osakkeenomistajien tapa valvoa ja neuvoa hallitusta luottohenkilöidensä kautta. Tilintarkastuksesta on kuitenkin tullut ajanmittaan ammattitilintarkastajien suorittama prosessi, joka noudattaa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja jonka tavoitteena on ensisijaisesti varmentaa johdolta saadun tilinpäätöksen oikeellisuus ja luotettavuus. Suomessa tilintarkastuksen erityispiirteenä on hallinnon sekä toimintakertomuksen tarkastaminen. (Blummé, 2008, s.27.)

Suomessa tilinpäätös voidaan laatia kirjanpitolain, muiden säännösten ja kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti. Näillä tarkoitetaan Euroopan yhteisössä hyväksytyjä IAS- ja IFRS-standardeja sekä niihin liittyviä soveltamisohjeita. (Blummé, 2008, s.60-61.)

Tomperin (2018, s.73-74) mukaan myös hallinnollinen tarkastus kuuluu tilintarkastukseen kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastuksen ohella. Hallinnon tarkastuksen tarkoitus on tarkkailla, että yhteisön johto toimii lain, yhtiöjärjestyksen ja yhteisön kokousten päätösten mukaisesti. Hallinnon tarkastuksen kannalta keskeisimpiä lakeja ovat yhteisölajit. Näihin lakeihin kuuluu muun muassa osakeyhtiölaki ja yhdistyslaki. Tilintarkastajan tulisi valvoa myös kirjanpito- ja arvomarkkinapaperilainsäädännön noudattamista sekä verotusta koskevien sääntöjen noudattamista.

Hallinnon tarkastuksessa on tärkeää, että kaikkia osakkeenomistajia, jäseniä tai yhtiömiehiä on kohdeltava aina yhdenvertaisesti. Johto voi tehdä osakkeenomistajien kannalta edullisia liiketoimia, mikäli ne ovat myös yhtiön edun mukaisia. Johto ei saa kuitenkaan toimia tavalla, joka voisi tuottaa osakkeenomistajille epäoikeutettua etua toisen osakkeenomistajan tai yhtiön kustannuksella. (Tomperi, 2018, s.74.)

Hallinnon tarkastus pitää myös sisällään pöytäkirjojen tarkastamisen. Yhteisön kokousten pöytäkirjoista tulee tarkastaa, että tehdyt päätökset ovat lakien, yhtiöjärjestyksen, sääntöjen ja yhtiösopimuksen mukaisia. Tilintarkastajan tulee tarkastaa, että kaikki kokoukset on pidetty säädetyn ajan kuluessa sekä tarkastaa kokouksien sisältöjen oikeellisuus eli onko kokouksissa päätetty kaikista vaadittavista asioista. Tilintarkastajan tulee myös tarkastaa, että pöytäkirjat on allekirjoitettu. Tilintarkastuksessa tulee selvittää, että tehdyt päätökset ovat lain ja yhtiöjärjestyksen mukaisia ja myös se, että päätökset on pantu täytäntöön. (Tomperi, 2018, s.76.) Pöytäkirjat tulee numeroida juoksevasti ja niitä tulee säilyttää luotettavalla tavalla (OYL 5:23 §).

Suomessa kauppakamarilaitoksen tilintarkastuslautakunta hyväksyy tilintarkastajat ja valvoo heidän toimintaansa. Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta koostuu puheenjohtajasta, varapuheenjohtajasta sekä 12 muusta jäsenestä. Hyväksytyjen tilintarkastajien sekä tilintarkastusyhteisöjen toimintaa valvotaan tutkimalla tilintarkastajiin ja tilintarkastusyhteisöihin kohdistettuja kanteluita ja ratkaisemalla oikaisuvaatimuksia. (Riistama, 2000, s. 49-51.)

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajaksi voidaan hyväksyä luonnollinen henkilö, joka ei ole konkurssissa, liiketoimintakiellossa tai vajaavaltainen ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu eikä hänelle ole määrätty edunvalvojaa. Edellytyksenä on myös, että tilintarkastaja ei ole omalla toiminnallaan osoittanut olevansa sopimaton tehtävään. Tilintarkastajan tulee olla suorittanut korkeakoulututkinto tai vähintään seitsemän vuoden kokemus alan tehtävistä. Tilintarkastajan tulee olla suorittanut tehtävään edellytetyt laskentatoimen, oikeustieteen ja muut kauppa- ja taloustieteen opinnot ja hänellä tulee olla vähintään kolmen vuoden käytännön kokemus tilintarkastuksen tehtävistä. Tilintarkastajan tulee suorittaa hyväksytysti tilintarkastajatutkinto sekä tutkinnon suorittamisen jälkeen antaa tuomioistuimelle tilintarkastajan vakuutus. (TTL 6:2 §.)

Tilintarkastajan hyväksyminen on voimassa toistaiseksi, mutta tilintarkastuslautakunta voi kuitenkin peruuttaa hyväksymisen (Riistama, 2000, s. 49-51). Tilintarkastuslautakunta voi peruuttaa hyväksymisen, mikäli tilintarkastaja on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta johtuen menetellyt tilintarkastusta

koskevan lainsäädännön vastaisesti tai tilintarkastaja ei täytä hyväksymisen edellytyksiä (TTL 10:2 §).

2.3 Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastajan tulee noudattaa hyvää tilintarkastustapaa sekä Keskuskauppakamarin tilintarkastajia koskevia määräyksiä ja sääntöjä. Tilintarkastajan tulee tarkastaa tilinpäätös, kirjanpito ja yhtiön hallinto hyvän tilintarkastustavan mukaisesti huolellisesti sekä yleisesti noudattaman tilintarkastuskäytännön mukaisesti. (HE 295/1993, s. 6.)

Tilintarkastajan tulee järjestää toimintansa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ottaen huomioon toiminnan monimutkaisuus ja laajuus sekä kirjattava käytetyt toimintatavat. Toimintatapoihin sisältyvät riittävät periaatteet riskienhallinnasta, laadunvalvonnasta, toimeksiantoja koskevasta dokumentoinnista, tilintarkastustoimeksiannon riittävästä resursoinnista, palkitsemisesta, valitusten ja rikkomusten seurannasta sekä menettelyistä rikkomusepäilysten ilmoittamiseksi. (TTL 4:12.1 §.)

Pienyritysten tilintarkastuksessa ei kuitenkaan tarvitse täytyä kaikki yllä mainitussa kappaleessa olevat kohdat ollakseen silti hyvän tilintarkastustavan mukaista. Pienyritysten tilintarkastuksessa ei tarvitse arvioida laadunvalvontajärjestelmää vuosittain, varmistaa toiminnan jatkuvuutta toimintatapojen kautta, laatia toimeksiantokohtaista aineistoa resursoinnista, laatia periaatteita palkitsemiselle tai laatia vuosittaista raporttia koskien valituksia ja rikkomuksia. (TTL 4:12.2 §.)

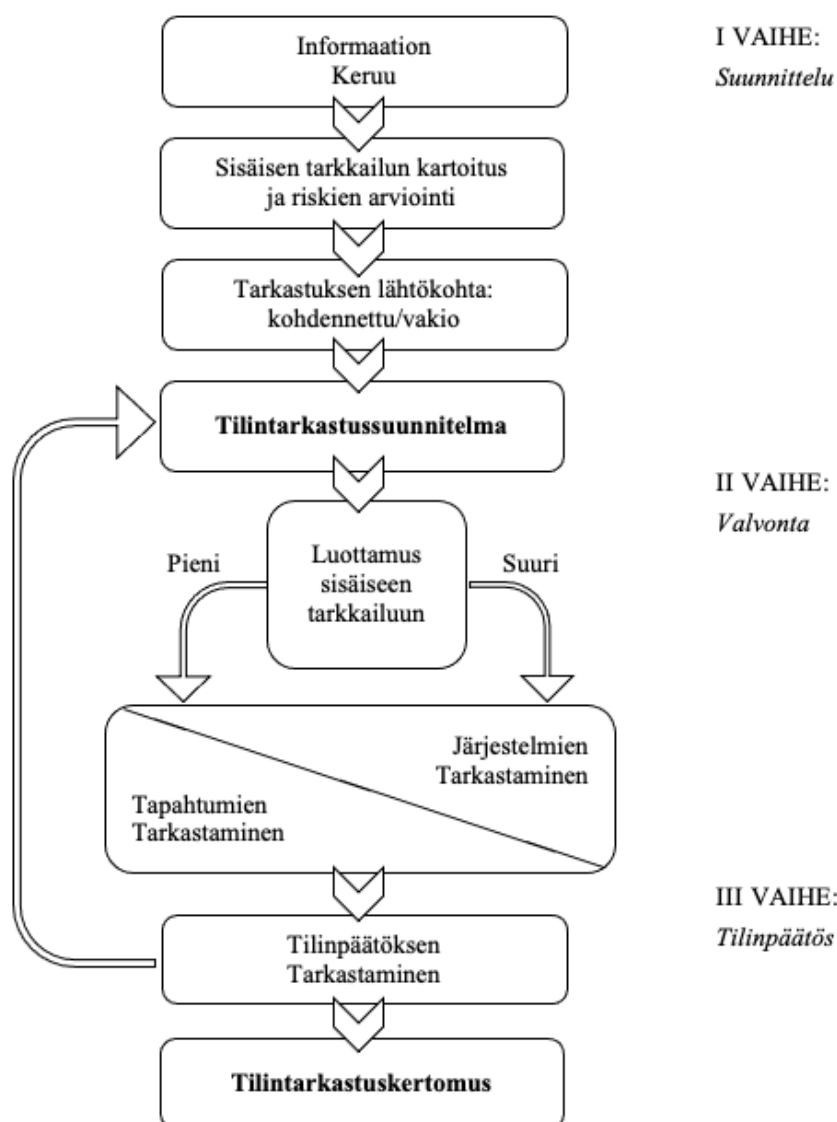
2.4 Tilintarkastuksen sisältö

Tilintarkastus pitää sisällään tilintarkastuksen kohteet, konsernin tilintarkastuksen sekä kansainväliset tilintarkastusstandardit. Tilintarkastuksen tulee sisältää myös tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. (TTL 3:1-7 §.)

Tilintarkastustyö on prosessi, joka jakaantuu eri suoritusvaiheisiin (ks. kuvio 1). Tilintarkastuksen suunnittelu aloitetaan keräämällä informaatiota kohdeyrityksestä. Tarvittavaa informaatiota saadaan kirjallisesta aineistosta, tilinpäätöksistä,

vuosikertomuksista sekä johdon haastatteluista. Tilintarkastajan tulee perehtyä organisaatioon ja sen hallintoon, sillä sisäiset tarkkailujärjestelmät ovat tärkeimpiä keinoja tiedon keräämiseen. (Riistama, 2000, s.72)

Tilintarkastajan tulee perehtyä erityisesti toiminnan ulkoisiin riskeihin. Ulkoisia riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi yrityksen riippuvuus yhdestä suuresta asiakkaasta tai tuotteiden kausi- ja suhdanneherkkyys. Tilintarkastussuunnitelmassa työ kohdistetaan ensin olennaisiin riskitekijöihin, sillä kaikkea työtä ei voida tehdä samanaikaiseksi vaan tarkoituksena on käyttää kerättyä tietoa hyödyksi tilintarkastuksen seuraavissa vaiheissa. (Riistama, 2000, s.73.)

Kuvio 1. Tilintarkastuksen vaiheet (mukaillen Riistama, 2000, s.74)

Lähtökohtana tilintarkastuksen aloittamisessa on tilikauden aikana suoritettut tarkastukset ja niiden pohjalta muodostunut luottamus sisäiseen tarkkailuun ja sen toimivuuteen. Mitä suurempi luottamus ollaan muodostettu, sitä paremmin voidaan luottaa sisäisten järjestelmien kautta saatuun informaatioon. Sisäisten järjestelmien toimivuutta kuitenkin testataan muun muassa pistokokein ja mikäli järjestelmissä havaitaan puutteita, joudutaan kasvattamaan painoarvoa tapahtumien yksityiskohtaisemmassa tarkastuksessa. Tarkastuksesta saatuja tuloksia käytetään tilintarkastussuunnitelman tarkastuksessa. Tuloksia käytetään myös laadittaessa seuraavalle tilikaudelle tilintarkastussuunnitelmaa. Viimeisessä vaiheessa laaditaan tilintarkastuskertomus, joka edellyttää tilinpäätöksen tarkastusta. (Riistama, 2000, s.74-75.)

2.4.1 Tilintarkastuksen kohteet

Lähtökohtaisesti tilintarkastuksen kohteina lakisääteisesti on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto (TTL 3:1 §). Kirjanpito tarkastuksen kohteena kattaa kirjanpitolain, yhteisölain ja säätiölain tarkoittamaa kirjanpitoa sekä esikirjanpitoa. Esikirjanpito pitää sisällään muun muassa kassakirjanpito, varastokirjanpito, valmistuskirjanpito, palkkakirjanpito ja reskontrat. Lisäksi tarkastuksen kohteisiin kuuluu myös kaikki tositteet ja muu kirjanpitoaineisto, esimerkiksi sopimukset. Tarkastuksen kohteena on myös tietokoneperusteisten järjestelmien toimivuuden tarkastaminen. (Riistama, 2000, s.69-70.)

Tilinpäätöksen osalta tarkastellaan tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa kuvaavaa tasetta, tuloksen muodostumista kuvaavaa tuloslaskelmaa, varojen käyttöä ja hankintaa kuvaavaa rahoituslaskelmaa sekä edellä mainittujen liitetietoja (KPL 3:1 §). Tarkastuksen kohteena voi olla myös toimintakertomus. Konsernin emoyrityksen tilinpäätöksen tarkastukseen kuuluu lisäksi myös konsernituloslaskelma ja konsernitase liitetietoineen sekä tase-erittelyt ja liitetietojen erittelyt, jotka täydentävät tilinpäätöstä. (Riistama, 2000, s.70.)

Hallinnon tarkastuksen kohteisiin kuuluu yhteisön sisäiset asiakirjat, kuten hallintoelimen pöytäkirjat ja niihin liittyvät asiakirjat, esimerkiksi erilaiset raportit ja muistiot. Tilintarkastaja joutuu sisällyttämään tilintarkastuskertomukseen avointa

yhtiötä, kommandiittiyhtiötä ja säätiötä lukuun ottamatta lausuman, joka käsittelee vastuuvapauden myöntämistä hallitukselle. Tästä syystä tarkastuksen kohteena ovat myös kaikki mahdolliset hallintoelimen toimet. Kun kyseessä on avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö tai säätiö, tilintarkastaja joutuu tarkastamaan toiminnan lainmukaisuutta. Hallinnon tarkastukseen kuuluu lisäksi kaikkien virallisten asiakirjojen tarkastaminen, esimerkiksi elinkeinoluvat ja kiinteistöjen rasiustodistukset. (Riistama, 2000, s.70-71.)

Yhteisön organisaation tarkastus kuuluu myös tilintarkastuksen kohteisiin. Tämä pitää sisällään muun muassa budjetit, tuotekalkyytit ja investointilaskelmat. Tilintarkastajan tulee tarkastaa myös muiden yritysten kanssa tehdyt sopimukset ja niihin liittyvä kirjeenvaihto sekä varmistaa, onko hallitus perustanut riittävällä asiantuntemuksella päätöksen, joka koskee keskeytysvakuutuksen ottamatta jättämistä. Myös yhteisön verotukseen liittyvät asiakirjat, kuten arvonlisäveroilmoitukset, tuloveroilmoitukset, verotarkastuskertomukset sekä niihin annetut vastineet ja verovalitukset. Tilintarkastaja ei ole vastuussa siitä, että yhteisö noudattaa verotussäännöksiä, mutta tilintarkastajan tulee varmistaa muun muassa yhtiöveron hyvitys- ja tappiontasaussäännösten takia, että tilinpäätös on laadittu hyvää kirjanpitoa ja lakia noudattaen. (Riistama, 2000, s.70-71.)

2.4.2 Tilintarkastajan raportointi

Tilintarkastuslaissa vaaditut tilintarkastajan raportit ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. Tilinpäätösmerkintä sekä tilintarkastuskertomus tulee laatia kultakin tilikaudelta sen jälkeen, kun tilintarkastus on suoritettu. Tilintarkastuspöytäkirja luovutetaan tarvittaessa yhteisön tai säätiön hallitukselle tai vastaavalle hallintoelimelle. Tilintarkastaja voi antaa yhtiökokoukselle tietoja myös suullisesti. Tilintarkastusraporttien lisäksi tilintarkastaja voi laatia vapaamuotoisia muistioita tilinpäätöksen laatijoille sekä antaa heille suullista ohjausta. (Tomperi, 2018, s.156.)

Tilintarkastajan tulee laatia jokaiselta tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksessa tulee yksilöidä tarkastuksen kohteena olevan yrityksen tilinpäätös. Tilintarkastajan tulee myös ilmoittaa, mitä

säännöstöä ja standardeja tilintarkastuskertomuksen laatimisessa on noudatettu. Tilintarkastuskertomuksessa tulee käydä ilmi, antaako tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta asemasta sekä toiminnan tuloksesta. Tilintarkastuskertomuksessa tulee olla myös lausunto siitä, että täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset, onko toimintakertomus laadittu säännösten mukaisesti ja ovatko toimintakertomuksessa ja tilinpäätöksessä esitetyt tiedot yhdenmukaisia. (TTL 3: 5§.)

2.5 Salassapitovelvollisuus

Tilintarkastajan salassapitovelvollisuuden tarkoitus on turvata tilintarkastuksen luottamuksellisuutta. Salassapitovelvollisuus edellyttää tietojen suojaamista ja arkistointia luotettavalla tavalla sekä tietojen turvallista tuhoamista. Salassapitoa tulee myös turvata työtapojen jatkuvalla kehittämisellä ja niiden noudattamisella. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.342.)

Mikäli virkamies tai julkisyhteisön työntekijä rikkoo palvelussuhteensa aikana salassapitovelvollisuutta, voidaan hänet tuomita sakko- tai vankeusrangaistukseen. Salassapitovelvollisuuden rikkomisella tarkoitetaan sitä, että henkilö paljastaa yrityksen toiminnan kannalta arkaluontoista tietoa, joka on annettujen säännösten mukaisesti pidettävä salassa. Salassapitovelvollisuuden rikkomiseksi katsotaan myös, mikäli henkilö käyttää saamaansa tietoa omaksi tai toisen hyödyksi. (Laki rikoslain muutoksesta 40:5 §.)

Salassapitovelvollisuus ei päde, mikäli tilintarkastajan tulee ilmoittaa asiasta lain tai Euroopan unionin tilintarkastusasetuksen mukaisesti tai mikäli se, jonka vuoksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa suostumuksensa asian ilmaisemiseen. Salassapitovelvollisuus ei myöskään koske tilannetta, jossa viranomainen tai tuomioistuin on lain perusteella oikeutettu saamaan asia tietoonsa tai mikäli asia on jo tullut yleiseen tietoon. Tilintarkastaja voi toimittaa toiselle tilintarkastajalle tilintarkastukseen tarvittavia tietoja, ilman salassapitovelvollisuuden rikkomista. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 4: 8§.)

ISA 240 -standardin mukaan tilintarkastajan tulee hankkia juridista apua tilanteessa, jossa hän epäilee väärinkäytöstä, mutta ei tiedä miten tulisi toimia. Tilintarkastaja voi myös luopua toimeksiannosta, mikäli hän kokee tilanteen erityisen vaikeaksi, eikä johto suostu oikaisemaan tilintarkastajan havaitsemia olennaisia puutteita tai virheitä. (Koivu ym., 2010, s.134.)

2.6 Tilintarkastajan riippumattomuus

Riippumattomuus on abstrakti käsite, joka tarkoittaa itsenäisyyttä eli sitä, että henkilö ei ole riippuvainen toisista henkilöistä tai asioista eikä ole näiden vaikutusten alainen. Riippumattomuus tarkoittaa myös sitä, että muut henkilöt eivät pysty vaikuttamaan eikä heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa kielteisesti henkilön toimintaan. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.278.)

Riippumattomuus on yksi tilintarkastuksen kulmakivistä ja yksi keskeisistä tilintarkastuksen perusolettamista. Riippumattomuus on piirre, joka kuuluu luontaisesti tilintarkastukseen, eikä riippumattomuuden toteutuminen näin ollen vaadi suuria perusteluja. Tärkein perustelu liittyy informaation luotettavuuden varmentamiseen. Tilintarkastuksen tarkoitus toteutuu ainoastaan, jos vaatimus riippumattomuudesta täyttyy. Lakisääteisen tilintarkastuksen tilintarkastuskertomukseen voidaan luottaa vain, jos tilintarkastaja on ollut riippumaton. Riippumattomuus on myös keino turvata tilintarkastajan kykyä toimia objektiivisesti. Riippumattomuusvaatimuksilla tilintarkastajan toimintaan luodaan uskottavuutta ja riippumattomuusvaatimukseen voidaan katsoa myös edesauttavan laadun turvaamista tilintarkastuksessa. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.277.)

Tilintarkastuksessa riippumattomuus ei voi kuitenkaan olla täysin ehdotonta, sillä tilintarkastaja on toiminnassaan jossain määrin aina riippuvainen muista. Riippuvaisuus tulee ilmi esimerkiksi tiedonsaannissa, sillä tilintarkastaja saa tietoa tarkastuskohteen henkilökunnalta sekä tarkastuskohteen kirjanpito- ja muusta aineistosta. Tilintarkastaja on myös riippuvainen tarkastuskohteen johdon antamista tiedoista koskien liiketoimintaa sekä yrityksen keskeisiä toimintastrategioita. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.279.) Sikka ym. (2009, s.138-139) esittävät tutkimuksessaan tilintarkastajien olevan aina väistämättä riippuvuussuhteessa

asiakkaisiinsa, sillä asiakkaat maksavat tilintarkastajalle palkkion tehdystä työstä. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastusyhteisöt pyrkivät samalla tapaa kuin muutkin yritykset kasvattamaan voittoaan ja markkinaosuuttaan.

Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen kohdalla tilintarkastajilta vaaditaan riippumattomuusvahvistus. Tilintarkastajan tulee antaa muodollinen riippumattomuusvahvistus tarkastuskauden päätteeksi, millä hän vahvistaa olleensa riippumaton koko tarkastusajanjakson aikana. Tilintarkastajan tulee ilmoittaa mahdollisista riippumattomuusrikkomuksista mahdollisimman pian niiden käytyä ilmi hallintoelimille. (Laine, 2019, s.539-540.)

2.7 Dokumentointi

Hyvä tilintarkastustapa pitää keskeisesti sisällään tilintarkastustyön dokumentoimisen. Yleensä tilintarkastuskansiot ovat sähköisessä muodossa, mutta tilintarkastuskansio voi olla myös perinteisesti fyysisessä muodossa oleva kansio. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.317.) Tilintarkastajan tulee koota tilintarkastuskansioon tehtävää koskevat tiedot ja asiakirjat. Tilintarkastuskansio on suljettava viimeistään 60 vuorokauden kuluttua siitä, kun tilintarkastuskertomus on allekirjoitettu. Aineistoa tilintarkastajan tulee säilyttää vähintään kuusi vuotta. (TTL 4:4-10 §.)

Dokumentaatioon kuuluvat muun muassa tilintarkastusohjelmat, huomiota vaativia seikkoja koskevat muistiot, analyysit, vahvistuskirjeet ja vahvistusilmoituskirjeet, yhteenvedot merkittävistä seikoista, merkittäviä seikkoja koskeva kirjeenvaihto sekä tarkistuslistat. Dokumentaatioon voidaan sisältää myös yhteenvedoja tai jäljennöksiä asiakirjoista. Jäljennöksillä tarkoitetaan esimerkiksi merkittäviä ja erityisiä sopimuksia, joita pidetään tarpeellisena tilintarkastuksen kannalta. Dokumentaatioon ei tarvitse sisällyttää työpapereiden ja tilinpäätöksen luonnoksia, keskeneräisiä tai alustavia pohdintoja muistiinpanoja koskien, asiakirjojen aikaisempia versioita, joihin on korjattu virheitä eikä useampia kappaleita samoista asiakirjoista. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.319-320.)

Työpapereihin tulee dokumentoida oikea-aikaisesti myös keskustelut, jotka koskettavat merkittäviä seikkoja, joita tilintarkastaja on käynyt läpi tarkastuskohteen

johdon, hallintoelimen ja muiden tahojen kanssa. Merkittäviä seikkoja voivat esimerkiksi olla asiat, joista aiheutuu merkittäviä riskejä tai tilintarkastustoimenpiteiden tulokset, joista käy ilmi tilinpäätöksen mahdollisesti olevan olennaisesti virheellinen. Dokumentaatioon kuuluu myös sisällyttää, kuka on suorittanut tilintarkastuksen ja milloin työ on valmistunut sekä kuka on käynyt läpi suoritettun tarkastustyön ja milloin ja kuinka laajasti työ on käyty läpi. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.321-322.)

2.8 Odotuskuilut

Odotuskuilut ovat maailmanlaajuinen ilmiö, joita muodostuu tilintarkastajan ja niiden henkilöiden välille, jotka eivät ole perehtyneet tarkasti toimintaan. Odotuskuiluja ilmenee, kun tilintarkastajilla ja asiaan perehtymättömillä henkilöillä on erilaiset käsitykset tilintarkastajan tehtävistä ja vastuista sekä tilintarkastuskertomusten välittämistä viesteistä. (Koh & Woo, 1998, s.147.) Aiheeseen perehtymättömät henkilöt odottavat yleensä tilintarkastukselta enemmän kuin laki vaatii, jonka vuoksi tätä odotusaikaa kutsutaan tilintarkastuksen odotuskuiluksi. Näin ollen odotuskuilut saattavat aiheuttaa pettymyksiä henkilöille, joilla on perusteettomia odotuksia tilintarkastusta kohtaan. (Horsmanheimo, 1998, s.38.)

Tilintarkastusta käsittelevissä standardeissa ja lainsäädännössä ei ole määritelty tarkkaa sisältöä hallinnon tarkastukselle. Usein kuitenkin suurella yleisöllä on hallinnon tarkastuksen suhteen odotuksia, jotka eivät kuulu tilintarkastajan työtehtäviin ja tämä luo odotuskuilun. (KPMG, 2020.)

Odotuskuilu voidaan jakaa kahteen pääkomponenttiin, jotka ovat kohtuullisuuskuilu sekä suorituskuilu. Suorituskuilu voidaan jaotella vielä tarkemmin puutteelliseen säännöskuiluun sekä puutteelliseen suorituskuiluun. Kohtuullisuuskuilu nimensä mukaisesti tarkoittaa sitä, kuinka yhteiskunnalla on kohtuuttomia odotuksia tilintarkastajien työtehtäviä ja niiden saavuttamista kohtaan. Puutteellisella säännöskuilulla tarkoitetaan sitä, että tilintarkastusta käsitteleviä standardeja sekä lainsäädäntöä pidetään puutteellisina. Puutteellisella suorituskuilulla taas tarkoitetaan sitä, että yhteiskunta pitää tilintarkastajan suorittamaa tarkastusta olemassa olevien säännösten puitteissa puutteellisena. (Porter, 1993, s.50.)

2.9 Agenttiteoria

Tilintarkastuksen lähtökohtana talousteoriassa on tilintekovelvollisuus kahden tai useamman osapuolen välillä. Tilintekovelvollisuus voi perustua julkiseen veloitteeseen. Tilintekovelvollisuutta sekä tilintarkastuksen tarpeellisuutta pyritään selittämään agenttiteorian avulla. Agenttiteoria käsittelee kannustinongelmia organisaatiossa, jossa resurssien valvonta ja omistus ovat eriytyneet. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.24.)

Jensen & Meckling (1976, s.308-309) ovat määritelleet agenttiteorian sopimukseksi, jonka mukaan yksi tai useampi henkilö sitouttaa toisen henkilön suorittamaan jonkin palveluksen heidän puolestaan, johon kuuluu päätöksentekovallan siirtäminen agentille. Agenttiteoreettisen lähestymistavan perusajatuksena on Jensenin ja Mecklingin tutkimuksen mukaan päämies-agentti-ongelma eli tilanne, jossa päämies palkkaa agentin edustajakseen, mutta agentti pyrkiikin maksimoimaan oman hyötynsä päämiehen kustannuksella, mikä aiheuttaa päämiehelle agenttikustannuksia. Agenttikustannuksia ovat esimerkiksi johdolle tarkoitetut kannustinpalkkiot, jotta heidän oma etunsa maksimoitaisiin päämiehen sijaan.

Jensen & Meckling (1976, s.309) ovat luokitelleet agenttikustannukset kolmeen eri kategoriaan, joita ovat agentin valvomiseen käytetyt kustannukset, agentin sitouttamiseen käytetyt kustannukset sekä jäännöskustannukset. Valvontakustannuksia syntyy silloin, kun päämies valvoo johdon tekemisiä. Sitouttamiskustannuksia syntyy päämiehen ja johdon välillä tehdyistä sopimuksista. Jäännöskustannukset ovat puolestaan kustannuksia, jotka syntyvät sitouttamisesta ja valvonnasta huolimatta.

3 VÄÄRINKÄYTÖKSET

3.1 Väärinkäytökset Suomalaisissa yrityksissä

Suomen rikoslaki käsittelee useita erityyppisiä talousrikoksia, kuten näpistys, kavallus, lahjonta, väärennys, kirjanpitorikos, avustuspetokset, veropetokset sekä kätkemis- ja rahanpesurikokset. Rikoslaki pitää myös sisällään tietojärjestelmää apuna käyttäen toteutetun oikeudettoman hyödyn hankkimisen tai taloudellisen haitan aiheuttamisen toiselle henkilölle. Yritystoiminnassa esille nousee usein harmaan talouden termi, millä tarkoitetaan talousrikollisuutta eli puhutaan taloudellisia etuja tavoittelevista rangaistavista teoista. Suomen rikoslaisissa laittomasta taloudellisesta toiminnasta on kyse, kun tavoitellaan rikollista taloudellisen hyödyn hankkimista, esimerkiksi huumeiden ja tupakkatuotteiden salakuljetusta. (Samociuk ym., 2004, s.5-6.)

Kauppakamarin (2017, s.21-33) mukaan väärinkäytökset voivat kohdistua tietoon, omaisuuteen tai toimintaan. Kauppakamarin tutkimuksen mukaan 43 prosenttia vastanneista yrityksistä on kokenut tietoon kohdistuneita rikoksia ja 42 prosenttia omaisuuteen kohdistuneita rikoksia tutkimusta edeltäneiden kolmen vuoden aikana. Tyypillisimpiä tietoon liittyviä väärinkäytöksiä ovat tietojen kopiointi luvattomasti sekä yritykselle arkaluontoisten tietojen paljastaminen kolmannelle osapuolelle ilman lupaa. Omaisuuteen liittyviä väärinkäytöksiä ovat esimerkiksi varkaudet, murrot sekä ilkivalta. Toimintaan kohdistuvista väärinkäytöksistä ei ole kattavia tilastotietoja, mutta tutkimukseen osallistuneet yritykset ovat tarkastelleet aiheutta muun muassa hävikin, kiristyksen, pimeän työvoiman, lahjonnan sekä taloushallintoon liittyvien sisäisten väärinkäsitysten kannalta.

Lainsäädännön mukaan Suomessa on tavoitteena torjua harmaata taloutta ja talousrikollisuutta valtioneuvoston tavoitteiden mukaisesti aiempaa tehokkaammin. Suomessa talousrikokset ovat yksi suurimmista rikollisuuden muodoista. Keskusrikospoliisin yhteydessä toimii rahanpesun selvittelykeskus, joka käsittelee rahanpesuepäilyilmoitukset. Sisävarainministeriö taas vastaa rahanpesun vastaisen lainsäädännön kehittämisestä. Valvontavelvollisten tehtävänä on raportoida väärinkäytöstä viranomaisille. (Andersén, 2020, s.13-14.)

3.2 Talousrikollisuus ja talousrikostyytit

Harmaalla taloudella on merkittävä rooli suomalaisessa talousrikollisuudessa. Harmaata taloutta esiintyy yleisesti eniten rakennus- ja ravintola-alalla. Käytännössä toiminta näkyy esimerkiksi monimutkaisina alihankintaketjuina tai kassan ohi myyntinä, jolloin asiakas ei saa ostoksestaan kuittia. Kuittikauppaan ja tilittämättömään arvonlisäveroon syyllistyminen tekee yrityksestä harmaan talouden toimijan. (Laurio, 2020, s.4-5.)

Professori Per-Ole Träskman on jakanut taloudellisen rikollisuuden kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä käsittelee rikoksia, joita tehdään periaatteessa laillisen taloudellisen toiminnan puitteissa. Toinen ryhmä käsittelee rikoksia, jotka jo itsessään ovat laittomia taloudellisen toiminnan kannalta. Poliisi määritteli vuonna 1996 vahvistetussa talousrikosten ja harmaan talouden torjuntaohjelmassa, että talousrikos on yrityksen tai yhteisön toiminnan ohessa tapahtuvaa taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa. Talousrikos on lisäksi yritystoimintaan verrattavaa muuta suunnitelmallista ja huomattavaa taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa. Talousrikokseen voi syyllistyä laiminlyömällä lakisääteisiä, taloudellisia sekä muita velvoitteita, esimerkiksi laiminlyömällä verojen maksua. (Hirvonen ja Määttä, 2018, s.15-17.)

Laitinen & Virta (1998, s.169) ovat määrittäneet talousrikoksen tarkoittamaan yrityksen tai yhteisön toiminnassa tai näitä hyväksikäyttämällä tapahtuvaa lainvastaista tai oikeudetonta toimintaa. Talousrikollisuus pitää sisällään piirteitä monista eri rikollisuuden muodoista, kuten organisaatorikollisuudesta, työrikollisuudesta, valkokaulusrikollisuudesta ja ammattimaisesta rikollisuudesta. Laitisen ja Virran näkemyksen mukaan talousrikollisuus tuleekin määritellä suhteellisen laajasti, sillä käsitteen ala muuttuu jatkuvasti.

Keskeisimpiä talousrikoksia ovat veropetokset, kirjanpitorikokset sekä velallisen rikokset. Lisäksi talousrikoksiin luokitellaan muun muassa virkarikokset, arvopaperimarkkinarikokset sekä rahanpesu. (Lehti, 2008, s. 135.) Vuoden 2019 aikana viranomaisten tietoon tuli 3383 vero-, kirjanpito- sekä velallisen rikosta. Rikosten määrä oli kokonaisuudessaan seitsemän prosenttia enemmän kuin

aikaisempina vuonna. Rikosten määrä on ollut jo vuosia noususuuntainen. Viimeisten kymmenen vuoden aikana rikosepäilyt ovat kasvaneet 57 prosenttia. Rikosten määrän kasvu on johtunut pääosin veropetoksista, joiden kasvua on selitetty veroviranomaisen tarkastustoiminnalla. (Danielsson, 2020, s.125-127.)

3.2.1 Verorikos

Rikoslain mukaan kyseessä on veropetos, mikäli viranomaiselle annetaan verotusta varten väärää tietoa tai salataan veron määräämiseen vaikuttavasta seikasta. Veropetoksesta on myös kyse, jos yritetään välttää verojen maksamista laiminlyömällä verotusta varten säädettyä velvollisuutta, jolla on merkitystä veron määräämiselle. Myös petollisesti aiheutettua tai yritystä aiheuttaa veron määräämättä jättäminen, veron määrääminen liian alhaiseksi tai petollisessa mielessä veron aiheeton palauttaminen katsotaan veropetokseksi ja tähän syyllistynvä on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (RL 29:1 §.)

Törkeästä veropetoksesta on kyse, kun rikoksen tekijä tavoittelee huomattavaa taloudellista hyötyä tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Kun veropetos on kokonaisvaltaisesti katsottuna törkeä, tulee rikosentekijä tuomita törkeästä veropetoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. (RL 29:2 §.)

Veropetossäännöksen tarkoitus on suojata veronsaajien oikeutta saada oikeat ja riittävät tiedot verovelvollisilta verotusta varten. Verorikkomussäännöksen tarkoituksena taas on turvata se, että verovelvolliset suorittavat säännösten mukaisesti oma-aloitteisesti ja oikea-aikaisesti verojen maksun. (Lahti & Koponen, 2007, s.178.)

Verorikkomuksen rangaistavuus edellyttää sitä, että verovelvollinen jättää tietyt verot ja maksut suorittamatta tarkoituksenaan saada tästä taloudellista hyötyä itselleen tai jollekin muulle (Frände ym., 2018, s.685). Rikoslain mukaan edellä mainittuja veroja ja maksuja ovat ennakonpidätys, lähdevero, tilitettävä varainsiirtovero, kalenterikuukaudelta laskettu liikevaihtovero tai vastaavan eräistä vakuutusmaksuista suoritettava vero, tilitettävä arvonlisävero tai työnantajan sosiaaliturvamaksu. Edellä

mainituista rikkeistä voidaan tuomita sakkorangaistukseen tai enintään kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen. (RL 29:4 §.)

3.2.2 Kirjanpitorikos

Kirjanpitorikoksesta puhutaan silloin, jos kirjanpitovelvollinen laiminlyö kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia laatiessaan tilinpäätöstä tai kirjatessaan liiketapahtumia. Kirjanpitorikoksesta on kyse myös silloin, jos tilintarkastaja merkitsee kirjanpitoon harhaanjohtavia tai virheellisiä tietoja. Myös kirjanpitoaineiston vahingoittaminen, kätkeminen ja hävittäminen luokitellaan kirjanpitorikokseksi. Mikäli tilintarkastaja edellä mainituilla toimenpiteillä vaikeuttaa riittävän ja oikean kuvan saamista, tulee tilintarkastaja tuomita kirjanpitorikoksesta sakkorangaistukseen tai vankeuteen enintään kahden vuoden ajaksi. (RL 30:9 §.)

Kirjanpitorikokset ovat nykyään talousrikollisuuden rikosoikeudenhoidossa useimmin esiintyvä rikostyyppi. Tämä johtuu siitä, että kirjanpitorikos liittyy usein myös muihin talousrikoksiin, kuten velallisen rikoksiin ja verorikoksiin. Taloudellisiin vaikeuksiin ajautuneissa yrityksissä kirjanpidon virheet ja laiminlyönnit ovat melko tavallisia. (Lahti & Koponen, 2007, s. 55.)

Törkeästä kirjanpitorikoksesta voidaan tuomita vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen. Törkeän kirjanpitorikoksen piirteet täytyvät, mikäli liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista laiminlyödään olennaisilta osin tai kokonaan. Törkeästä kirjanpitorikoksesta on kyse, jos harhaanjohtavien tai virheellisten tietojen määrä on merkittävän suuri tai kirjanpitoaineistoa vahingoitetaan olennaisilta osin tai kirjanpitoaineisto kätketään tai hävitetään kokonaan. (RL 30:9 a §.)

Tuottamuksellisella kirjanpitorikoksella tarkoitetaan sitä, että kirjanpitovelvollinen laiminlyö törkeästä huolimattomuudesta johtuen kokonaan tai osittain liiketapahtumien kirjaamista tai tilinpäätöksen laatimista. Tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta on kyse myös, jos kirjanpitovelvollinen vahingoittaa, hukkaa tai hävittää kirjanpitoaineistoa törkeästä huolimattomuudesta ja näin ollen vaikeuttaa riittävän ja oikean kuvan saamista. Tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta tuomitaan

sakkorangaistukseen tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. (RL 30:10 §.)

3.2.3 Velallisen rikos

Velallisen epärehellisyydestä puhutaan, jos velallinen aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisen tai pahentaa maksukyvyttömyyttään hävittämällä omaisuuttaan, lahjoittamalla tai luovuttamalla omaisuuttaan ilman hyväksyttävää syytä, siirtämällä omaisuuttaan ulkomaille tarkoituksenaan piilottaa omaisuus velkojilta tai hän lisää perusteettomasti velvoitteitaan. Epärehellisyydestä velallinen tuomitaan sakkorangaistukseen tai vangitaan enintään kahden vuoden ajaksi. Kyseessä on törkeä epärehellisyys, mikäli velallinen tavoittelee huomattavaa hyötyä, aiheuttaa velkojille huomattavaa vahinkoa tai hän tekee rikoksen erityisen suunnitelmallisesti. Törkeästä epärehellisyydestä tuomitaan vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen. (RL 39: 1-1 a §.)

Mikäli velallinen hankkii itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä ulosotto-, velkajärjestely-, konkurssi- tai saneerausmenettelyssä, on kyse petoksesta. Taloudellisen hyödyn hankkiminen katsotaan petokseksi, jos velallinen salaa omaisuuttaan, ilmoittaa valheellisen tai perusteettoman veloitteen, antaa vääriä tai harhaanjohtavia tietoja velkojien kannalta tai jättää velan ilmoittamatta. Petoksesta tuomitaan sakkorangaistukseen tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Törkeästä petoksesta on kyse, mikäli velallinen tavoittelee huomattavaa hyötyä tai vahvistaa harhaanjohtavan tai väärän tiedon oikeaksi tuomioistuimessa. Törkeästä petoksesta tuomiona on vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistus. (RL 39: 2-3 §.)

Velallisen epärehellisyysrikoksissa yleisin rikos on, että velallinen lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuutensa velkojan ulottumattomiin. Yleensä ei ole siis kyse siitä, että omaisuus olisi tuhottu tai siitä ei olisi huolehdittu asianmukaisesti. Velallisen rikossäännöksillä pyritäänkin turvaamaan velkojien oikeuksia, kun kyseessä on velallisen maksukyvyttömyys. Säännöksiä sovelletaan, kun yritys tai liikkeenharjoittaja on ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin ja toiminnan jatkamisen

turvaamiseksi on täytynyt tehdä poikkeustoimia ilman tahallista pyrkimystä heikentää velkojien asemaa. (Niemi & Lehti, 2006, s. 51,55.)

3.2.4 Virkarikos

Virkarikoksiksi luokitellaan lahjusten ottaminen, törkeä lahjusten ottaminen, lahjusrikkomus, menettämisseuraamus, salassapitorikos, tuottamuksellinen salassapitorikos, asiakirjan luvaton paljastaminen, virka-aseman väärinkäyttäminen sekä törkeä virka-aseman väärinkäyttäminen. Lahjuksen ottamisella tarkoitetaan sitä, että henkilö vaatii lahjan tai muun edun, ottaa vastaan lahjan tai muun edun tai hän hyväksyy tarjotun lahjan tai edun, jolla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan henkilön toimintaan. Lahjuksen vastaanottamisesta tuomio vaihtelee sakkorangaistuksesta enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Törkeästä lahjuksen ottamisesta on kyse, mikäli vastaanottajan tarkoituksena on toimia lahjan saannin vuoksi hänen velvollisuuksiaan vastaan, lahjan vastaanottaminen aiheuttaa toiselle tuntuvaa vahinkoa tai lahjan arvo on huomattava. Törkeästä lahjuksen ottamisesta tuomitaan vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen. (792/1989 40: 1-2 §.)

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä voidaan tuomita lahjusrikkomuksesta sakkoon tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen, mikäli lahjuksen ottamisessa ei sovelleta lahjuksen ottamista tai lahjuksen törkeää ottamista. Menettämisseuraamuksella tarkoitetaan sitä, että vastaanotettu lahja kirjataan valtiolle menetetyksi. Salassapitorikoksesta tulee tuomita sakkorangaistukseen tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen, mikäli henkilö paljastaa tai käyttää omaksi tai toisen hyödyksi salaista tietoa. Salaisen asiakirjan paljastuksesta rangaistuksena on sakkorangaistus tai enintään vuoden vankeusrangaistus. (792/1989 40: 3-6 §.)

Virka-aseman väärinkäyttämisestä puhutaan, kun virkamies rikkoo tai jättää noudattamatta sääntöjä ja määräyksiä tai hän käyttää asemaansa väärin tavoitellakseen itselleen tai toiselle hyötyä taikka aiheuttaakseen haittaa tai vahinkoa. Virka-aseman väärinkäyttämisestä tuomioksi määrätään sakkorangaistus tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä on kyse silloin, kun tavoitellaan merkittävän suurta hyötyä, pyritään aiheuttamaan tuntuvaa vahinkoa tai

rikos toteutetaan erityisen suunnitelmallisesti. Tällöin tuomioksi määrätään vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistus sekä viralta pantavaksi. (792/1989 40: 7-8 §.)

Jos virkamies rikkoo virkavelvollisuuttaan tahallaan tai muuten kuin edellä mainituilla tavoilla, eikä teko sen haitallisuus ja vahingollisuus mukaan luettuna ole kokonaisuutena vähäinen, tulee virkamies tuomita sakkorangaistukseen tai vähintään yhdeksi vuodeksi vankeuteen. Virkamies on mahdollista tuomita myös viralta pantavaksi, mikäli hän on syyllistynyt lahjuksen ottamiseen rikkomalla jatkuvasti virkavelvollisuutensa ja tästä syystä rikos osoittaa hänen olevan sopimaton tehtävään. (604/2002 40:9 §.)

3.2.5 Arvopaperimarkkinarikos

Arvopaperimarkkinarikokset koostuvat sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, sisäpiirintiedon törkeästä väärinkäytöksestä, Sisäpiirintiedon ilmaisemisesta, markkinoiden manipuloinnista, törkeästä markkinoinnin manipuloinnista sekä tiedottamisrikoksesta. Sisäpiirintiedon väärinkäyttämällä tarkoitetaan sitä, että henkilö tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta johtuen luovuttaa tai hankkii rahoitusvälineen itselleen tai jonkun muun käyttöön taikka peruuttaa tai muuttaa rahoitusvälineen toimeksiantoa. Sisäpiirintiedon väärinkäytöstä puhutaan myös, jos henkilö neuvoo hankinnassa, luovutuksessa tai toimeksiannon peruuttamisessa tai muuttamisessa. Rangaistus sisäpiirintiedon väärinkäytöksestä on sakkorangaistus tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. (RL 51:1 §.)

Törkeässä sisäpiirin väärinkäytössä tavoitellaan erityisen suurta hyötyä tai henkilökohtaista etua, rikos tehdään suunnitelmallisesti tai rikoksen tekemisessä käytetään hyväksi erityisen vastuullista asemaa. Törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöksestä voidaan tuomita vähintään neljäksi kuukaudeksi tai enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen. Myös oikeudettomasta sisäpiirintiedon ilmaisemisesta rangaistuksena on sakko tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. (RL 51:2-2 a §.)

Markkinoiden manipuloinnista on kyse, mikäli henkilö antaa toimeksiannon tai ryhtyy liiketoimeen tai muuhun rinnastettavaan toimintaan tarkoituksenaan manipuloida markkinoita. Markkinoinnin manipulointi on kyseessä myös silloin, jos henkilö hankkii itselleen tai jollekin toiselle taloudellista hyötyä levittäen tietoa, joka antaa väärän tai harhaanjohtavan käsityksen rahoitusvälineen tarjonnasta, kysynnästä tai hinnasta. Markkinoiden manipuloinnista voidaan tuomita sakkorangaistukseen tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Törkeästä manipuloinnista on kyse silloin, jos rikos aiheuttaa merkittävää taloudellista vahinkoa tai se heikentää huomattavasti luottamusta arvopaperimarkkinoiden toimintaan. Törkeästä manipuloinnista voidaan tuomita vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen. (RL 51:3-4 §.)

Arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta puhutaan, jos rahoitusvälineen markkinoinnissa annetaan harhaanjohtavia tai vääriä tietoja, jätetään arvopaperin arvoon olennaisesti vaikuttava tieto antamatta tai jätetään julkistamatta liikkeenlaskijaa koskevaa olennaista sisäpiirintietoa. Arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta voidaan tuomita sakkorangaistukseen tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. (RL 51:5 §.)

Arvopaperimarkkinarikkomusten ilmoittamista varten liikkeenlaskijalla tulee olla menettely, jonka avulla palveluksessa olevilla on mahdollisuus ilmoittaa riippumattoman kanavan kautta finanssimarkkinoita koskevien määräysten ja säännösten rikkomisesta. Ilmoitusmenettelyssä tulee suojata ilmoituksen tekijää sekä turvata henkilötietojen suoja molempien osapuolten kohdalla. (APML 12:3 §.)

3.2.6 Rahanpesu

Rahanpesussa on kyseessä teko, jossa rikollisin keinoin hankittua omaisuutta tai rikoksesta seurannutta hyötyä siirretään lailliseen talousjärjestelmään. Tällä pyritään siihen, että rikollisilla keinoilla hankitun omaisuuden alkuperä näyttäisi lailliselta eli omaisuuden oikea alkuperä pyritään häivyttämään. Rahanpesu on yksi talousrikollisuuden vakavimmista väärinkäytösmuodoista ja sillä on tästä syystä laaja yhteiskunnallinen vaikutus. Rahanpesua pyritään estämään tuntemalla asiakkaat hyvin. Asiakkaiden tunnistamisessa keskeisintä on tunnistaa tosiasialliset edunsaajat

ja henkilöt, joilla on valtuus toimia asiakkaan lukuun sekä asiakkaiden omistussuhteet. Yritysten tulee myös tiedustella asiakkailtaan, ovatko tosiasialliset edunsaajat poliittisesti vaikutusvaltaisia. (Sihvonen & Uusi-Hautamaa, 2019, s. 53.)

Rahanpesu koostuu kolmesta eri vaiheesta, jotka ovat sijoitusvaihe, harhautusvaihe ja palautusvaihe. Prosessi alkaa, kun sijoitusvaiheessa laitetaan liikkeelle taloudellinen voima, joka liittyy kiellettyyn toimintaan. Harhautusvaiheessa pyritään etsimään keino häivyttää taloudellisen voiman alkuperä. Viimeisessä palautusvaiheessa pyritään siihen, että taloudellinen voima saadaan osaksi laillista talousjärjestelmää tai terrorismin rahoitukseen. (Andersén, 2020, s. 21-22.)

Rahanpesusta tuomioksi voidaan määrätä sakkorangaistus tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Mikäli kyseessä on törkeä rahanpesu, tuomio on vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Törkeästä rahanpesusta on kyse silloin, kun rikollisilla keinoilla hankittu omaisuus on ollut erittäin arvokas tai rikos on toteutettu erityisen suunnitelmallisesti. Mikäli törkeän rahanpesun tekemiseksi toteutetaan salahanke eli sovitaan törkeän rahanpesurikoksen tekemisestä, jonka kohteena on lahjuksen antaminen tai ottaminen, veroon kohdistuva törkeä veropetos tai avustuspetoksen tuottama hyöty, on rangaistuksena sakkorangaistus tai enintään vuoden vankeusrangaistus. Mikäli taas henkilö syyllistyy törkeästä huolimattomuudesta rahanpesurikokseen, on kyseessä tuottamuksellinen rahanpesu. Tässä tapauksessa henkilö on tuomittava sakkorangaistukseen tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Jos kuitenkin omaisuuden arvo tai muut rikokseen liittyvät seikat ovat kokonaisuutena vähäisiä, on kyseessä rahanpesurikkomus ja syyllinen tuomitaan rikkomuksesta sakkorangaistukseen. (RL 32: 6-10 §.)

Rahanpesuun liittyvät tapaukset tulee rekisteröidä aina järjestelmällisesti. Jokaisella ilmoitusvelvollisella tulee olla käytössään oma dokumentointijärjestelmä. Tämän lisäksi aluehallintovirasto ylläpitää rekisteriä ilmoitusvelvollisista, jotta rahanpesua ja terrorismia pystyttäisiin ehkäisemään mahdollisimman tehokkaasti. Rahanpesun valvontarekisterin tarkoitus on siis estää rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen. Rahanpesun valvontarekisteriin tulee merkitä yksityisen elinkeinonharjoittajan nimi sekä henkilötunnus. Mikäli henkilötunnus puuttuu tulee se korvata syntymäajalla ja kansalaisuudella. Rekisteriin kirjataan myös toiminimi, yrityksen tunnus tai muu

tunniste, jokaisen toimipaikan käyntiosoitteet sekä rekisteröinnin päivämäärä. (Andersén, 2020, s.135-136.)

Rahanpesuun liittyviä säännöksiä ja ohjeita seuraa ja kehittää useat kansainväliset viranomaiset. Näkyvin kansainvälinen toimija on Financial Action Task Force on Money Laundering eli FATF. FATF tekee tarkastuksia jäsenmaihinsa ja laatii menettelytavoista suosituksia. Vuonna 2018 FATF on tehnyt valvontakäynnin Suomessa ja todennut Suomessa olevan tällä hetkellä hyvä tilanne, mutta muutamia kehityshuomioita on tästä huolimatta annettu. Huomioksi annettiin muun muassa, että rahanpesun selvittelykeskuksen tuottamaa analyysiä ei saada muiden viranomaisten käyttöön tehokkaasti. Valvontaraportista ilmenee myös, että Suomessa ei ole kansainvälisen tason perinnettä rahanpesurikollisuuden valvonnassa ja oikeuskäytännöissä. Suomessa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämistä koskevaa sääntelyä ja sen noudattamista valvovat Finanssivalvonta, Poliisihallitus, Patentti- ja rekisterihallitus, Aluevirasto sekä Asianajajayhdistys. (Andersén, 2020, s.145-147.)

4 VÄÄRINKÄYTÖSTEN HAVAINNOINTI

4.1 Vahingonkorvausvastuu

Tilintarkastajalla on aina korvausvastuu aiheuttamastaan vahingosta. Vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä, vaikka tilintarkastaja olisi suorittanut tarkastuksen asianmukaisesti. Esimerkiksi, jos tilintarkastaja ei ole esittänyt tilintarkastuskertomuksessa huomautusta, vaikka se olisi ollut aiheellista. Tilintarkastaja vastaa myös apulaisensa tahallaan tai huolimattomasti aiheutetusta vahingosta. Korvausvastuun syntymisen edellytyksenä on, että syntynyt vahinko on mitattavissa rahallisesti, vahinko on tilintarkastajan aiheuttama sekä tilintarkastajan teolla tai laiminlyönnillä ja vahingolla on syy-yhteys. (Tomperi, 2018, s. 189.)

Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy tarkastusasiakasta kohtaan, mikäli tilintarkastaja on tarkastusta suorittaessaan aiheuttanut vahingon tahallisesti tai vahinko on johtunut huolimattomuudesta. Osakkaalle tai muulle henkilölle aiheutetun vahingon suhteen tilintarkastaja on korvausvelvollinen, mikäli hän on aiheuttanut vahingon rikkomalla tilintarkastuslakia, asiakkaan yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta, yhteisölakia tai sääntöjä. Jos tilintarkastajana toimii tilintarkastusyhteisö, vahingosta vastaa yhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja. Mahdolliseen korvausvastuuseen varaudutaan tällöin vastuuvakuutuksella. Suomessa tilintarkastajien korvausvastuu on rajaton. Näin ei kuitenkaan ole kaikkien maiden kohdalla ja EU:n piirissä onkin käyty keskustelua siitä, tulisiko tilintarkastajan vastuuta rajoittaa jäsenmaissa. (Tomperi, 2018, s.189-191.)

Vahingonkorvaus on sanktio, joka voi aktualisoitua talousrikosten yhteydessä (Hirvonen ja Määttä, 2018, s.478). Ne bis in idem- periaatteella tarkoitetaan sitä, että ketään ei voida tutkia tai rangaista uudelleen rikoksesta, josta hänet on jo aikaisemmin lopullisesti vapautettu tai tuomittu (Verohallinto, 2013). Vahingonkorvaussanktion osalta ei kuitenkaan ole kysymys rangaistuksen luonteisesta seuraamuksesta, minkä takia ne bis in idem -periaate ei estä rangaistuksen ja vahingonkorvauksen tuomitsemista samasta teosta (Hirvonen ja Määttä, 2018, s.478).

Tilintarkastajan vastuu sisältää tahallisen ja törkeän tuottamuksen lisäksi myös lievän tuottamuksen. Tilintarkastaja luokitellaan usein asiantuntijaksi, jonka vuoksi vastuuarviointiin sisältyy myös asiantuntijavastuu. Vastuu koskee yhtiölle aiheutetun vahingon lisäksi myös osakkeenomistajille ja muille tahoille aiheutettua vahinkoa. Hyvästä tilintarkastustavasta poikkeaminen katsotaan myös lain rikkomiseksi ja on näin ollen riittävä peruste kolmansien vahingonkorvauskanteelle. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että vahingonkorvausoikeudelliset edellytykset ovat voimassa. (Blummé, 2008, s.315.)

4.2 Kurinpidollinen vastuu

Tomperin (2018, s.187) mukaan kurinpidolliset sanktiot ovat valvovan, hyvää tilintarkastustapaa tulkitsevan elimen tilintarkastajien toimintaan kohdistuvia moitteita eli ne eivät ole oikeudelliselta luonteeltaan rangaistuksia. Tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen valvonnasta vastaa Patentti- ja rekisterihallitus (TTL 7:1 §). Valvonta kohdistetaan ensisijaisesti siihen, onko tilintarkastaja säilyttänyt hyväksymisensä edellytykset, sekä onko tilintarkastaja toiminnassaan noudattanut tilintarkastuslain mukaisia velvoitteita (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.541).

Kurinpidollisen vastuun kriteerit riippuvat aina siitä, miten lakia tulkitaan sekä soveltamisen ajankohdasta. Lain muuttuessa myös kurinpidolliseen valvontaan liittyvät vaatimukset muuttuvat. Vaatimukset voivat muuttua myös tilanteissa, missä lakia joudutaan soveltamaan tulkintojen kautta ja näin ollen tekemään päätöksiä, jotka koskevat valvontaa. Kurinpidollisessa vastuussa keskeistä on se, kuinka eri normeja sovelletaan, kun arvioidaan tilintarkastajan toimintaa jälkikäteen. Valvonnassa tulee ottaa kantaa siihen, onko toiminta ollut moitittavaa vai ei. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.541.)

Mikäli päädytään siihen, että tilintarkastajan toiminta on ollut moitittavaa, aletaan miettimään kurinpidollisia sanktioita (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.541). Kurinpidollisia sanktioita ovat huomautus ja varoitus, hyväksymisen peruuttaminen, määräaikainen kielto toimia tilintarkastajana, määräaikainen kielto toimia tilintarkastusyhteisön hallintoelimissä sekä seuraamusmaksu (TTL 10:1-5 §).

Tilintarkastuslautakunnan tulee antaa huomautus tilintarkastajalle, mikäli hän on toiminut lain tai säännösten vastaisesti huolimattomuudesta johtuen. Huomautusta pidetään riittävänä seuraamuksena, mikäli tilintarkastajan moitittava toiminta on ollut vähäinen ja taloudellisesti vähäpätöinen. Jos huomautusta ei pidetä riittävänä, tulee tilintarkastuslautakunnan antaa tilintarkastajalle varoitus. Tilintarkastuslautakunta voi peruuttaa tilintarkastajan hyväksymisen, mikäli tilintarkastaja on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta johtuen toiminut lain vastaisesti tai tilintarkastaja ei täytä hyväksymisen edellytyksiä. Hyväksymisen peruuttamisen edellytyksenä on, että tilintarkastaja on saanut jo samaisesta aiheesta varoituksen, mutta ei ole korjannut menettelyään. Tilintarkastuslautakunta ilmoittaa hyväksymisen peruuttamisesta ETA-valtioiden tilintarkastajarekisteriä ylläpitäville viranomaisille. (TTL 10:1-2 §.)

Mikäli tilintarkastuslautakunta arvioi varoituksen olevan liian lievä sanktio, mutta hyväksymisen peruuttamisen olevan liian ankara sanktio, voi tilintarkastuslautakunta kieltää tilintarkastajaa allekirjoittamasta tilintarkastuskertomuksia sekä suorittamasta tilintarkastuksia enintään kolmen vuoden ajaksi. Tilintarkastajalta voidaan kieltää myös osallistuminen tilintarkastusyhteisön yhtiöoikeudelliseen elimeen enintään kolmeksi vuodeksi, mikäli hän on hallintoelimen jäsenenä osallistunut merkityksellisen moitittavalla tavalla tilintarkastusasetuksen tai lain vastaisiin päätöksiin. Mikäli tilintarkastaja siirtyy tarkastetun yhteisön palvelukseen vuoden sisällä tarkastuksen päättymisestä, voidaan määräajan rikkomisesta vaatia enintään 50 000 euron seuraamusmaksu. Seuraamusmaksu tulee maksettavaksi valtiolle. (TTL 10:3-5 §.)

4.3 Rikosoikeudellinen vastuu

Rikosoikeudellinen vastuu tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja voidaan asettaa tuomioistuimessa syytteeseen ja hänet voidaan tuomita rangaistukseen, mikäli hän on tehnyt rangaistavaksi säädetyn teon. Rikosoikeudelliseen vastuuseen joutumisen edellytyksenä on aina, että tilintarkastaja on tehnyt teon tai laiminlyönnin tahallisesti. (Tomperi, 2018, s.191) Syylliseksi rikokseen voidaan katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka on tekohetkellä ollut säädettyinä laissa rangaistavaksi. Seuraamuksen tulee perustua aina lakiin. (RL 3:1 §.)

Tilintarkastusrikkomukseen syyllistyy, mikäli rikkoo tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta tilintarkastuskertomuksen laatimista koskevaa säännöstöä tai antaa lausunnossaan väärää tai harhaanjohtavaa tietoa. Tilintarkastusrikkomuksesta rangaistuksena on sakkorangaistus. (TLL 10:10 §.) Tilintarkastusrikkomuksessa rangaistava teko on vähäinen, esimerkiksi muotovirhe tai epäolennaiset puutteet, jotka eivät loukkaa tilintarkastuskertomuksen luotettavuutta (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s.530). Mikäli teko ei ole vähäinen, katsotaan kyseessä olevan tilintarkastusrikos ja tällöin rikoksesta tuomitaan sakkoon tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen (RL 30:10a §).

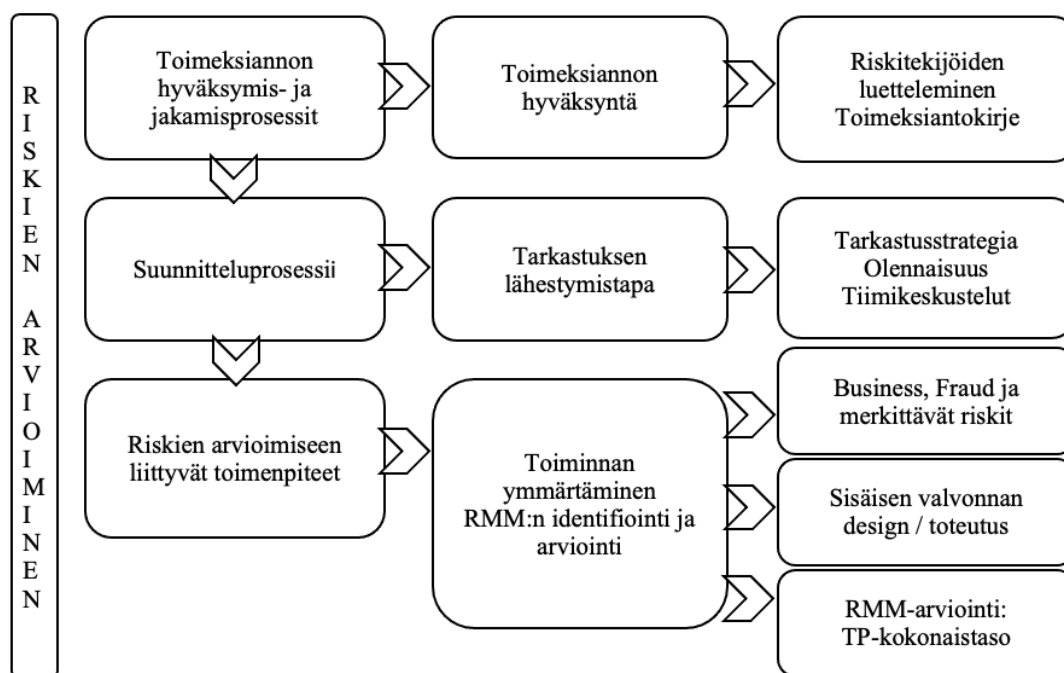
Tilintarkastajan ammattinimikkeen luvattomasta käyttämisestä voidaan tuomita sakkorangaistukseen. Luvattomasta ammattinimikkeen käyttämisestä on kyse, mikäli henkilö käyttää lainvastaisesti tilintarkastajan nimikettä ja tästä syystä voidaan virheellisesti olettaa henkilön olevan tilintarkastaja. (TLL 10:10 §.)

Salassapitorikos on myös osa rikosoikeudellista vastuuta. Salassapitorikoksesta on kyse, jos henkilö paljastaa arkaluontoista salaista tietoa tai käyttää tällaista salaisuutta omaksi tai toisen eduksi. Salassapitorikoksesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään vuodeksi. Mikäli rikos on kokonaisuudessaan vähäinen, tuomitaan rikoksentehtäjä sakkorangaistukseen salassapitorikkomuksesta. (RL 38:1-2 §.) Yrityssalaisuuden rikkomisesta rangaistuksena on sakkorangaistus tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Yrityssalaisuuden rikkomisesta on kyse, mikäli henkilö, joka on ollut yrityksen palveluksessa, hallituksen jäsenenä, suorittanut tehtävää toisen puolesta tai ollut osana saneerausmenettelyä hankkii itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä taikka ilmaisee oikeudettomasti liikesalaisuuden. (RL 30:5 §.)

4.4 Riskin arvioiminen

Tilintarkastustoimenpiteisiin lukeutuu vahvasti riskienarviointitoimenpiteet. Riskienarviointitoimenpiteet suoritetaan, jotta saadaan muodostettua käsitys yhteisöstä, toimintaympäristöstä sekä sisäisestä valvonnasta. Toimenpiteiden tarkoituksena on tunnistaa väärinkäytöksistä tai virheistä johtuvia olennaisia virheellisyyden riskejä sekä auttaa arvioimaan niitä. (Halonon & Steiner, 2010, s. 154.)

Riskilähtöisen tilintarkastuksen tavoitteena on tunnistaa, arvioida ja ottaa huomioon erityyppisiä riskejä tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä käyttäen. Riskin arvioimiseen kuuluu useita eri vaiheita (ks. kuvio 2). Riskin arvioiminen aloitetaan hyväksymällä asiakas tai toimeksianto ja päättämällä jatketaanko tilintarkastussuhdetta, jonka jälkeen laaditaan toimeksiantoa koskeva kokonaistarkastussuunnitelma. Tarkastustoimenpiteillä pyritään ymmärtämään yrityksen liiketoimintaa ja tunnistamaan toiminta- ja kontrolliriskejä. (Blummé, 2008, s. 96-97.)

Kuvio 2. Riskien arvioiminen (mukaillen Blummé, 2008, s.96)

Riskien arvioimiseen kuuluu myös tunnistaa relevantit sisäisen valvonnan menetelmät ja arvioida järjestelmärakennetta ja -toteutusta. Riskien arvioimisessa tulee ottaa huomioon myös tilinpäätökseen liittyvä olennainen virheriski sekä tarkastustoimenpiteitä edellyttävien riskien tunnistaminen. Sisäisen valvonnan järjestelmän puutteista tulee ilmoittaa johdolle välittömästi. Olennaisen virheen riskistä tulee tehdä arvio sekä tilinpäätöstasolla, että eri kannanottojen tasolla. (Blummé, 2008, s. 97.)

4.5 COSO-malli

The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway eli COSO on julkaissut yritysten sisäisten kontrollien arviointiin ja kehittämistyöhön sovellettavan viitekehyksen. Tämän viitekehyksen tehtävänä on auttaa yritystä suunnittelemaan ja kehittämään sisäisiä kontrolleja. Viitekehyksen yhteen pääperiaatteeseen kuuluu riskienarviointi, jonka tarkoituksena on ottaa huomioon väärinkäytösmahdollisuudet kontrollien kehittämisen osa-alueella. (Sihvonen & Uusi-Hautamaa, 2019, s.35-36.)

COSO-mallin mukaan johto päättää strategiset kohteet, valitsee strategian ja asettaa tavoitteet. Yritysten riskienhallintakehys on suunniteltu tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä sisäisen valvonnan tavoitteet voidaan jakaa strategisiin korkean tason tavoitteisiin, toiminnallisiin tavoitteisiin, raportointia käsitteleviin tavoitteisiin ja vaatimustenmukaisuutta käsitteleviin tavoitteisiin. (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2004, s.3.)

Yrityksen riskienhallintakehys koostuu kahdeksasta toisiinsa liittyvästä komponentista. Nämä komponentit ovat sisäinen ympäristö, tavoitteiden asettaminen, tapahtuman tunnistaminen, riskinarviointi, riskeihin vastaaminen, valvontatoimet, tiedotus ja viestintä sekä seuranta. Sisäinen ympäristö muodostaa perustan sille, kuinka yhteisön ihmiset näkevät ja käsittelevät riskejä. Tavoitteiden asettaminen on tärkeää, sillä tavoitteiden tulee olla olemassa ennen kuin johto pystyy tunnistamaan mahdolliset tapahtumat, jotka vaikuttavat tavoitteiden saavuttamiseen. Yhteisön tulee tunnistaa sisäiset ja ulkoiset tapahtumat, jotka vaikuttavat tavoitteiden saavuttamiseen. Tämä tapahtuu erottamalla riskit ja mahdollisuudet. (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2004, s.3-4.)

Riskienarvioinnissa analysoidaan todennäköisyyden ja riskin toteutumisen vaikutukset, jotta voidaan määrittää, miten riskejä tulisi hallita. Riskeihin vastaamalla tarkoitetaan sitä, että johto huomioi riskit päättämällä hyväksytäänkö ne vai voidaanko riskit jollakin tavalla välttää. Valvontatoimien tehtävänä on varmistaa, että riskeihin pystytään vastaamaan tehokkaasti. Tiedotukseen ja viestintään kuuluu, että asiaankuuluva tieto tunnistetaan, tallennetaan sekä välitetään tehokkaasti niin, että henkilökunta kykenee hoitamaan tehtävänsä. Riskienhallintaa seurataan jatkuvasti ja

tehdään tarpeen vaatiessa muutoksia. (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2004, s.4.)

4.6 ISA 240 -standardi

ISA 240 -standardi on kansainvälinen tilintarkastusstandardi, joka käsittelee väärinkäytöksiin liittyviä tilintarkastajan velvollisuuksia tilintarkastuksessa. Virheellisyydet tilinpäätöksessä voivat johtua joko virheestä tai väärinkäytöksestä. Virheen ja väärinkäytöksen erottaa se, onko teko ollut tahaton vai tahallinen. Tilintarkastajan tulee kiinnittää tarkastuksessa huomiota väärinkäytöksiin, jotka voivat aiheuttaa olennaisen virheellisyyden tilinpäätökseen. Tilintarkastajan näkökulmasta oleellimmat tahalliset virheellisyydet ovat vilpillisestä taloudellisesta raportoinnista sekä varojen väärinkäytöstä johtuvat virheellisyydet. (International Federation of Accountants, 2017, s. 171-173.)

Tilintarkastajan tulee varmistua tilintarkastusta suorittaessaan siitä, ettei tilinpäätöksessä ole virheestä tai väärinkäytöksestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä. Riskiä havaitsematta jääneistä virheellisyyksistä ei voida kokonaan välttää tilintarkastuksen luontaisten rajoitteiden vuoksi, vaikka tilintarkastus suoritettaisiin ISA-standardeja noudattaen. Riski siitä, että olennainen väärinkäytös jää huomaamatta on suurempi kuin riski siitä, että olennainen virhe jää huomaamatta. Tämä johtuu siitä, että väärinkäytöksiin usein liittyy pitkälle vietyjä ja huolella suunniteltuja peittämissyrityksiä. (International Federation of Accountants, 2017, s. 173-174.)

ISA 240 -standardin mukaan tilintarkastajan tavoitteena on tunnistaa väärinkäytöksestä johtuvat olennaiset virheellisyyden riskit tilinpäätöksessä sekä arvioida niitä. Tilintarkastajan tulee myös vastata riskeihin hankkimalla riittävästi todistusaineistoa arvioiduista väärinkäytöksestä johtuvista olennaisen virheellisyyden riskeistä. Tämä tapahtuu hyvällä suunnittelulla sekä tarkoitukseen soveltuvien toimenpiteiden toteuttamisella. Tilintarkastajan tulee vastata asianmukaisella tavalla tunnistettuun tai epäiltyyn väärinkäytökseen. (International Federation of Accountants, 2017, s. 175.)

Vilpillinen taloudellinen raportointi pitää ISA 240 -standardin mukaan sisällään tahalliset virheellisyydet, joihin lukeutuvat myös lukujen ja muiden tilinpäätöksessä esitettävien tietojen poisjättäminen. Tämän tarkoituksena on erehdyttää tilinpäätöksen käyttäjiä. Vilpillinen taloudellinen raportointi voi johtua siitä, että johto pyrkii manipuloimaan tulosta tarkoituksenaan vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjien käsitykseen yhteisön tuloksesta ja kannattavuudesta. Vilpillisiin taloudelliseen raportointiin liittyy usein myös se, että johto pyrkii sivuuttamaan sellaisia kontroleja, jotka mahdollisesti muuten toimivat tehokkaasti. Kontrollien sivuuttaminen näkyy esimerkiksi pääkirjanpitoon tehdyillä tekaistuilla vienneillä tai tapahtumien kirjaamatta jättämisellä. (International Federation of Accountants, 2017, s. 184-185.)

Varojen väärinkäyttö taas pitää sisällään yhteisön varojen varastamisen. Tähän syyllistyy usein työntekijät, jolloin määrä jää suhteellisen pieneksi ja epäolennaiseksi. Myös johto saattaa osallistua varojen väärinkäyttöön, sillä johdon on yleensä helpompi peittää ja salata väärinkäytöksiä vaikeasti havaittavilla keinoilla. Varojen väärinkäyttöä on esimerkiksi maksusuoritusten kavaltaminen, aineellisen tai aineettoman omaisuuden varastaminen tai yhteisön varojen käyttö henkilökohtaisiin tarkoituksiin. (International Federation of Accountants, 2017, s. 185.)

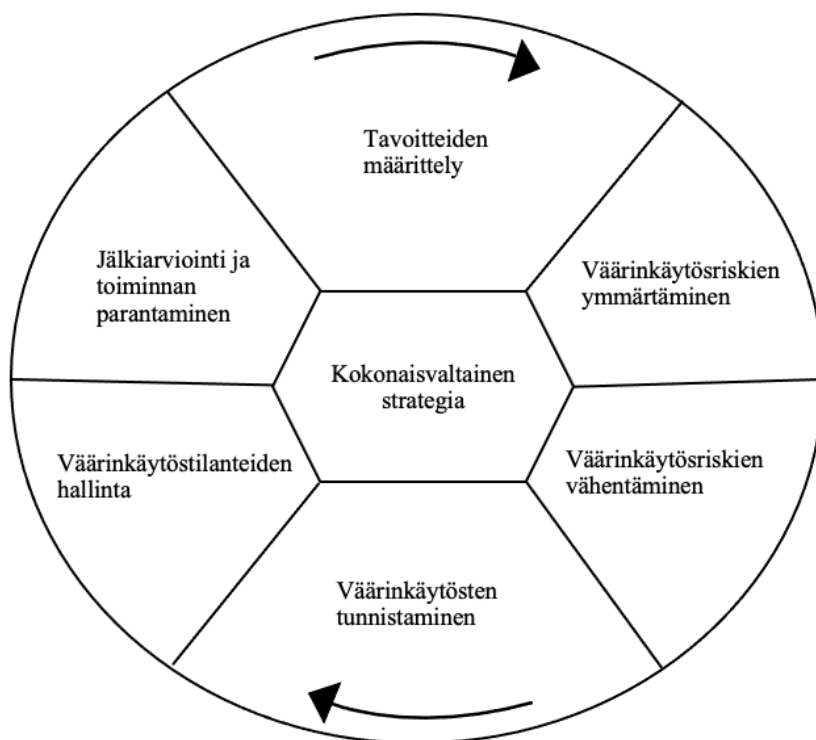
Väärinkäytösten ominaispiirteiden vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että tilintarkastaja säilyttää ammatillisen skeptisyyden läpi koko tilintarkastuksen. Ammatillisen skeptisyyden säilyttäminen edellyttää sitä, että tilintarkastaja kysyy itseltään jatkuvasti, viittaako saatu tieto ja tilintarkastusevidenssi väärinkäytöksestä johtuvaan olennaiseen virheellisyyteen. Tilintarkastajan tulee varmistua siitä, että tilintarkastusevidenssi on luotettavaa ja relevanttia sekä arvioida tiedon tuottamista ja säilyttämistä koskevia kontroleja. (International Federation of Accountants, 2017, s. 186.)

4.7 Väärinkäytösten ehkäisy

Väärinkäytösten ehkäisyssä on tärkeää osata tunnistaa väärinkäytökset ja näin ollen on tärkeää ymmärtää väärinkäytöksiä ja niihin johtavia motiiveja. Koivu ym. (2010, s.25) mukaan talousrikosten motiivina on usein yhteiskunnan asettamat paineet menestymiseen ja vaurastumiseen. Erityistä huomiota tuleekin kiinnittää toimintoihin,

joissa voidaan katsoa olevan suuri kiusaus valita oikotie toiminnon suorittamiseksi. Tähän liittyy tilaisuusteoria, jota Sihvonen & Uusi-Hautamaa (2019, s.61) ovat käsitelleet julkaisussaan. Tilaisuuteen tehdä väärinkäytös mahdollistaa ympäristö tai tekijään liittyvät ominaisuudet. Ylemmillä toimihenkilöillä ja johtajilla on yleensä paras pääsy yrityksen liikesalaisuuksiin, vapaa kulku tiloihin sekä useimmin tilaisuus ja kyky toteuttaa väärinkäytös. Muun muassa näistä syistä talousrikoksiin syyllistyy usein ylempi toimihenkilö etenkin tilanteissa, joissa yrityksen heikot kontrollit sallivat sen.

Väärinkäytösten tunnistaminen ja niiden vähentäminen erillisiksi hallintastrategian osiksi on tehokas ratkaisu hallinta väärinkäytösriskejä. Hallintastrategian tulisi pitää sisällään kuusi elementtiä (ks. kuvio 3). Elementit muodostavat kokonaisvaltaisen strategian mallin, jonka avulla organisaatio kykenee hallitsemaan väärinkäytösriskejä. (Samociuk ym., 2004, s.36-37.)

Kuvio 3. Väärinkäytösriskien hallinta (mukaillen Samociuk ym., 2004, s.37)

Tavoitteiden määrittämisen painopiste on hallinnointi- ja ohjausjärjestelmissä. Tavoitteiden määrittäminen on väärinkäytösten torjuntapolitiikka, jonka tarkoituksena

on estää sekä tunnistaa väärinkäytöksiä asettamalla selkeitä tavoitteita. Väärinkäytösriskien ymmärtämisessä pääpaino on tilintarkastuksessa ja pidetään huolta siitä, että valvontajärjestelmät toimivat oikealla tavalla. Väärinkäytösriskien ymmärtämiseen kuuluu muun muassa väärinkäytösprofiilien laatiminen, mahdollisten väärinkäytösten tunnistaminen, työntekijöiden tietoisuuden lisääminen sekä väärinkäytösten vaikutusten arviointi. Väärinkäytösriskien vähentämistä pyritään kontrolloimaan valvontajärjestelmällä. Valvontajärjestelmän tarkoituksena on määrittää tarkasti väärinkäytösten ennaltaehkäisyä ja arvioida jäljelle jääviä riskejä. Valvontajärjestelmän pohjalta myös johdon on mahdollista tehdä nopeita ratkaisuja. (Samociuk ym., 2004, s.38.)

Väärinkäytösten tunnistamisessa huomio keskitetään tietyille alueille, esimerkiksi luottokorttien käyttöön liittyviin väärinkäytöksiin. Tässä elementissä ei kuitenkaan keskitytä koko organisaatioon vaan strategiana on tunnistaa vain tiettyjä väärinkäytösmetodeja. Näihin lukeutuvat esimerkiksi varoitussignaalit ja niiden tunnistaminen varhaisessa vaiheessa. Väärinkäytöstilanteiden hallinta on taas reaktiivista toimintaa, joka kohdistetaan yksittäisiin väärinkäytöstapauksiin. Tässä elementissä strategiana on hallintasuunnitelman laatiminen ja hallintatiimin kokoaminen väärinkäytöstilanteiden hallitsemiseksi. Väärinkäytöstilanteiden hallinnassa on tärkeää tunnistaa keskeiset näkökohdat tutkinnan hallinnassa. Jälkiarviointia ja toiminnan parantamista varten tulisi järjestää koko organisaation kattava koulutusohjelma, joka muun muassa auttaa tiedostamaan väärinkäytösriskejä. (Samociuk ym., 2004, s.38-39.)

Kokonaisvaltaisen hallintastrategian tarkoitus ei ole ehkäistä kaikkia väärinkäytöksiä, vaan tavoite on estää vakavat väärinkäytökset ja vähentää piilokustannuksia, jotka liittyvät väärinkäytöksiin. Hallintastrategian tarkoitus on olla myös tukena ylimmälle johdolle ja mahdollistaa näin ollen organisaation rakentumisen, joka kykenee torjumaan tehokkaasti väärinkäytöksiä sekä mittaamaan ja vertailemaan väärinkäytöksiä toisiin yrityksiin nähden mahdollisimman helposti. (Samociuk ym., 2004, s.39-40.)

Merkittävä määrä huijausyriyksistä tapahtuu puhelimitse tai sähköpostilla. Tästä syystä näiden suhteen tulee olla todella tarkkana ja esimerkiksi kiireen välittäminen

näissä viesteissä on hyvin yleinen tunnusmerkki, kun kyseessä on huijaus. Huijarille voi olla hyötyä yrityksen kirje- ja laskupohjasta, joten myös turvallinen postin kulku tulisi varmistaa. Hyvä keino estää väärinkäytöksiä, on myös pitää yrityksen tiedot ajan tasalla kauppaa-, yhdistys- ja säätiörekisterissä, sillä tietoja käytetään esimerkiksi nimenkirjoitusoikeuden tarkistamiseen. (Laurio, 2020, s. 62-64.)

Kahden käsittelijän periaate on myös tehokas keino ehkäistä väärinkäytöksiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että kriittisissä toimenpiteissä on aina kaksi henkilöä, jotka saattavat toimenpiteen loppuun saakka. Tällä keinolla pyritään estämään yhden henkilön vilpillinen toiminta. Neljän silmän periaatteella taas tarkoitetaan sitä, että maksutapahtumia voi käsitellä ainoastaan kaksi henkilöä yhdessä eli sama henkilö ei voi sekä hyväksyä, että maksaa organisaation maksutapahtumia. Organisaatioiden tulisi myös pitää huoli siitä, että kaikki yhteydet on suojattu huolellisesti. Tietojärjestelmien lisäksi myös matkapuhelinliittymät sekä sähköpostit tulisi suojata ja huijauspuhelut sekä -sähköpostit tulisi suodattaa. Varmuuskopioinnista huolehtiminen on myös osa väärinkäytösten ehkäisyä. (Laurio, 2020, 65,72-76.)

PwC (2018, s.7-9) on esittänyt tutkimuksessaan neljä tapaa ehkäistä taloudellisia väärinkäytöksiä. Nämä keinot ovat havaitse, suojaudu, hyödynnä teknologiaa sekä sijoita ihmisiin. Väärinkäytösten havaitsemiseksi olisi aina pidettävä silmät auki, sillä jokainen yritys on altis sokeille pisteille, jonka vuoksi ne huomataan vasta kun jotain on jo tapahtunut. Tästä syystä toimet sokeiden pisteiden havaitsemiseksi ennen väärinkäytösten tapahtumista auttavat yritystä ehkäisemään taloudellisia väärinkäytöksiä. Toinen keino ehkäistä väärinkäytöksiä on suojautua väärinkäytöksiltä olemalla askeleen edellä. Yritysten on pystyttävä omaksumaan dynaaminen ja ennakoiva lähestymistapa väärinkäytösten ehkäisemiseksi ja suorittaa riskiarvio riskien tunnistamiseksi.

Kiehelä & Hakonen (1993, s.130-131) ovat jaotelleet väärinkäytöksiä ehkäisevät toimenpiteet kolmeen tasoon, jotka ovat primaaripreventio, sekundaaripreventio ja tertiaaripreventio. Primaaripreventiolla tarkoitetaan toimenpiteitä, jotka kohdistuvat koko väestöön ja rikollisuuden yhteiskunnallisiin syihin. Sekundaaripreventio kohdistuu erityisen riskialttiisiin ryhmiin tai yksilöihin ja toimenpiteet näiden osalta ovat kohdennettuja. Tertiaaripreventiolla tarkoitetaan reaktiivisia eli jälkikäteisiä

toimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään rikosten uusiutumista. Edellä mainitut toimenpiteet voidaan kohdentaa tekijään, uhriin ja tilanteeseen (ks. kuvio 4).

TOIMENPITEEN KOHDE/TASO	PRIMAARI	SEKUNDAARI	TERTIAARI
TEKIJÄ	- JULKISUUS - SOSIAALISTAMINEN - NORMEISTA TIEDOTTAMINEN	- RISKIANALYYSI - TEHOKAS KONTROLI - RIKOSOIKEUDELLINEN MENETTELY	- JULKISUUS - AKTIIVINEN TIEDOTTAMINEN - NORMISTON SELKIYTTÄMINEN
UHRI	- RISKIANALYYSI - TEHOKAS YHTEISTYÖ - TIEDONVAIHTO - KOULUTUS - TIEDOTTAMINEN	- RIKOSOIKEUDELLISEN MENETTELYN LISÄÄMINEN - TEHOKAS, NOPEA JA YLLÄTYKSELLINEN KONTROLI	- HYÖDYN MINIMOINTI - AKTIIVINEN TIEDOTTAMINEN - KOULUTUS
TILANNE	- NORMISTON SELKIYTTÄMINEN - KOHTEEN VAIKEUTTAMINEN - PORSAAANREIKIEN TUKKIMINEN	- JULKISUUS - KOHTEEN VAIKEUTTAMINEN - RIKOLLISEN TOIMINNAN PALJASTAMINEN	- RIKOSHYÖDYN MINIMOINTI - KONTROLLIN JA NORMISTON KEHITTÄMINEN

Kuvio 4. Toimenpiteiden kohdistaminen kohteen ja tason mukaan (mukaillen Koivu ym., 2010, s.74)

Toimialatuntemuksesta on hyötyä, kun mietitään kuinka yleisellä tasolla kyseisellä toimialalla havaitaan rikollista liiketoimintaa sekä mitkä ovat toimialalla tyypillisimpiä rikostyyppisiä tai toimintatapoja. Hirvosen ym. (2010, s.55) julkaisussa tarkastellaan harmaan talouden osuutta eri toimialoilla. Verotarkastusaineiston avulla voidaan saada suhteellisen hyvä kuva harmaan talouden suhteellisesta merkityksestä eri toimialoilla. Väärinkäytösepäilyjä esiintyy eniten toimialoilla, joilla yleisemmin harjoitetaan harmaata taloutta. Tämä käsittää nimenomaan kotimaan harmaan talouden, sillä kansainvälisillä aloilla verotarkastus jää rajalliseksi harmaan talouden selvittämisen kannalta.

Toimialat voidaan jakaa neljään ryhmään sen perusteella, onko harmaan talouden osuus suhteessa yritysten ilmoittamien palkkojen määrään ollut suuri ja onko harmaan talouden määrä ollut merkittävä (ks. kuvio 5). Merkittävimmiksi muodostuvat ne toimialat, joilla on suuri fiskaalinen merkitys sekä suuri suhteellinen osuus. Taulukon mukaan muun muassa majoitus- ja ravitsemisalalla, kiinteistöalalla sekä rakennusalalla toimialakohtainen harmaan talouden riski on merkittävä. (Hirvonen ym., 2010, s.55-56.)

Harmaan talouden fiskaalinen merkitys

		Pieni	Suuri
suhteellinen osuus	Suuri	Taiteet, viihde ja virkistys Maa-, metsä ja kalatalous Muu palvelutoiminta	Rakentaminen ja kauppa Majoitus- ja ravitsemisala Ammatillinen ym. Toiminta Kiinteistöala Hallinto- ja tukipalvelut
	Pieni	Julkinen Hallinto Koulutus Terveys- ja sosiaalipalvelut Kaivostuotanto ja turpeen nosto Vesi-, viemäri- ja jätehuolto Sähkö, kaasu, lämpö ja jäähditys	Kuljetusala Teollisuus Informaatio ja viestintä Rahoitus- ja vakuutustoiminta

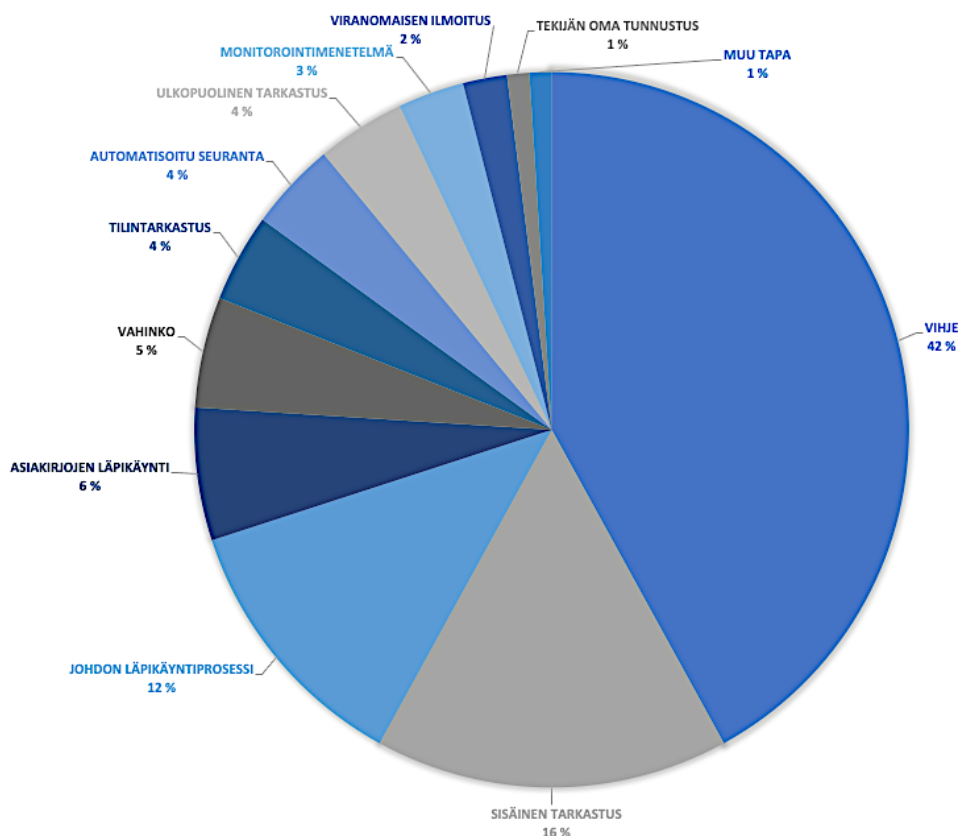
Kuvio 5. Verotarkastuksilla havaitun harmaan talouden fiskaalinen merkitys ja suhteellinen osuus toimialoittain (mukaillen Hirvonen ym., 2010, s.55)

Sisäministeriö (2023) on julkaissut harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan strategian vuosille 2020-2023. Strategia ja toimenpideohjelma hyväksyttiin 11.6.2020. Strategian tavoitteena on edistää tervettä kilpailua yritysten välillä sekä reiluja työmarkkinoita. Tarkoituksena on myös ennalta estää talousrikollisuutta, turvata talousrikollisuutta torjuvien viranomaisten toimintaa sekä kehittää viranomaistyötä talousrikollisuuden torjunnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa pimeän työn ja henkilötietojen väärinkäytösten valvonnan lisäämistä sekä elintarvikepetosten torjuntaa. Valvontaa pystytään kohdistamaan tunnistettujen riskien perusteella.

Digitalisaation kehittyessä tarjolla on useita innovatiivisia menetelmiä väärinkäytösten torjumiseksi. Teknologian hyödyntämisellä pystytään torjumaan uhkia tehokkaasti. Sijoittamisella ihmisiin tarkoitetaan yrityskulttuuriin panostamista. Tällä tarkoitetaan selkeiden prosessien ja toimintaperiaatteiden luomista henkilökunnalle sekä vastuullisen kulttuurin luomista, joka kytkeytyy arvoihin. Myös koulutuksen tärkeys on otettava huomioon väärinkäytösten ehkäisemisessä. Väärinkäytösten taustalla on aina ihmisen tekemä päätös ja tästä syystä on perusteltua ehkäistä väärinkäytöksiä sijoittamalla ihmisiin. (PwC, 2018, s.11-13.)

Väärinkäytöstutkijajärjestö ACFE (2022, s.21-22) on raportissaan tutkinut erilaisia keinoja väärinkäytösten paljastumiseen. Huolimatta yritysten kehittyneiden

väärinkäytösten havaitsemistekniikoiden lisääntymisestä, vihjeet ovat silti vuosi vuodelta olleet yleisin tapa havaita väärinkäytöksiä. Vihjeiden prosentuaalinen osuus kaikista väärinkäytösten paljastumisiin johtaneista keinoista on ollut 42 prosenttia. Seuraavaksi yleisimmät keinot ovat olleet sisäinen tarkastus sekä johdon läpikäyntiprosessi (ks. kuvio 6). Otoksessa oli mukana yli 2000 väärinkäytöstapausta 133 maasta ja 23 eri toimialalta.

Kuvio 6. Kuinka ammatilliset väärinkäytökset havaitaan alun perin? (mukaillen ACFE., 2022, s.22)

Sisäinen tarkastus on kriittinen osa organisaation johtamista ja hallintotapaa, jolla pyritään johtamaan yritystä kohti tavoitteita ja ehkäisemään riskejä ja väärinkäytöksiä. Yritysjohdolla ja yksittäisille työntekijöillä on velvollisuus toimia yrityksen strategian mukaisesti. Mikäli näin ei kuitenkaan toimita, sisäinen tarkastus mahdollistaa heikkojen kohtien löytämisen, korjaavien toimenpiteiden toteuttamisen sekä mahdollisten seuraamusten toimeenpanon. (Ratsula., 2021, s.1-2.)

Valtioneuvosto (2022) on julkaisussaan kertonut, että viranomaisten tiedonvaihto ja yhteistyön tukeminen vaatii panostusta myös jatkossa. Valtioneuvoston

koordinoinnilla on suuri merkitys yritysten tasavertaisen kilpailun ja reilun työmarkkinan kannalta. Viranomaisilla on oltava tehokkaat yhteistyötä tukevat toimintamallit, tukea analyysityöhön sekä riittävät työkalut väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Valtioneuvoston kuluneella hallituskaudella on edistetty harmaan talouden torjumista, jonka etenemistä seuraa harmaan talouden torjunnan ohjausryhmä. Torjuntaohjelman mukaisia toimia on otettu käyttöön jo useita. Esimerkiksi telakoilla on otettu käyttöön veronumero, joka ehkäisee harmaata taloutta. Ohjausryhmän tarkoituksena on luoda yhtenäisiä toimintamalleja viranomaisten välillä, jolla varmistetaan, että sääntöjä noudattavat yritykset eivät häviä epärehellisille toimijoille kilpailussa.

5 METODOLOGIA

Tässä pääluvussa käydään läpi tutkimuksessa käytetyt tutkimus- ja aineistonkeruu menetelmät, aineiston analysointi sekä aineiston esittely. Tutkimusmenetelmänä toimii kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineistonkeruu menetelmänä on käytetty puolistrukturoituja haastatteluita eli teemahaastatteluita.

5.1 Tutkimusmenetelmä

Hirsjärven ym. (2009, s.164) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kyse kokonaisvaltaisen tiedon hankkimisesta. Aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina ja näin ollen tutkimuksessa luotetaan enemmän havaintoihin ja keskusteluihin kuin mittausvälineisiin. Tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia eli tutkimuksessa pyritään saamaan tietoon odottamattomia seikkoja. Tästä syystä lähtökohtana tutkimuksessa on aineiston yksityiskohtainen ja monitahoinen tarkastelu eli tutkimuksessa ei testata teoriaa tai hypoteesia.

Tuomen & Sarajärven (2018, s.74) mukaan laadullisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan esimerkiksi tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa, sekä ymmärtämään ja tulkitsemaan näitä. Näin ollen laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tietolähteet, joilta aineistoa kerätään, tietävät ilmiöstä paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Tiedonantajien valinta ei tule olla satunnaista vaan harkittua ja tarkoituksellista.

Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä valittiin, sillä tutkimus on luonteeltaan kuvaileva sekä tarkoituksena on tutkia tilintarkastajien omaa roolia sekä suhtautumista väärinkäyttöihin. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään toimintatapoja, miten tilintarkastajat menettelevät ehkäistäkseen väärinkäytöksiä tai kuinka havaitun väärinkäytöksen jälkeen toimitaan.

Tutkimusmenetelmän määrittämisessä käytettiin tukena kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä. Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaisen tiedon hankintaa, jossa aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa. Tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina, jossa tiedon hankinta perustuu tutkijan omiin

havaintoihin sekä keskusteluihin haastateltavien kanssa. Tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia eli aineistoa tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. Tutkimuksessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisimpiä menetelmiä ovat teemahaastattelu, ryhmähaastattelu, erilaisten tekstien ja dokumenttien diskursiiviset analyysit sekä osallistuva havainnointi. Tutkimukseen valitaan haastateltavat tarkoituksenmukaisesti ja varsinainen tutkimussuunnitelma muotoutuu vasta tutkimuksen edetessä. Tutkimustuloksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa käsitellään sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym., 2009, s.164).

Tässä tutkimuksessa käytetään subjektiivista näkökulmaa eli kokemuskäsitelmää tutkittavaan aiheeseen. Grönfors (1985, 14) on julkaisussaan kertonut subjektiivisen näkökulman olevan tyypillinen laadulliselle tutkimukselle ja näkökulma lisää tutkimuksen tieteellistä selitysvoimaa. Tässä tutkimuksessa tutkitaan tilintarkastajien näkökulmaa ja kokemuksia väärinkäyttöön liittyen ja koska kyseessä on haastateltavien omat kokemukset ja näkemykset, muodostuu subjektiivinen näkökulma.

Tutkimuksen teoriaosuudessa perehdytään aiheeseen kirjallisuuslähteiden, lakien, standardien ja muiden ohjeistusten kautta. Teemahaastattelujen avulla saadaan myös subjektiivinen näkökulma, kuinka tilintarkastajat henkilökohtaisesti kokevat roolinsa väärinkäytösten havaintajoina ja ehkäisijöinä sekä kuinka he näkevät ja kokevat menettelytavat väärinkäyttöön liittyvissä asioissa.

5.2 Aineistonkeruu ja analysointi

Tutkimuksen aineisto kerättiin puolistrukturoitujen haastattelujen eli teemahaastatteluiden avulla. Tutkimukseen haastateltiin kolme auktorisoitua tilintarkastajaa, jotka toimivat kaikki parhaillaan tilintarkastustehtävissä Suomessa.

Haastattelua voidaan pitää käytetyimpänä tiedonkeruumuotona. Haastattelu on joustava menetelmä, joka sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Suora kielellinen vuorovaikutus haastateltavan kanssa antaa mahdollisuuden suunnata

tiedonhankintaa itse tilanteessa. Tämä myös mahdollistaa vastausten taustalla olevien motiivien selvityksen. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s.34.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa eli teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen teemojen, sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Teemahaastattelussa pystytään tarkentamaan sekä syventämään kysymyksiä haastateltavien vastausten perusteella. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s.87-88.) Teemahaastattelua pidetään puolistrukturoituna menetelmänä, sillä haastattelun aspekti, aihepiirit ja teema-alueet ovat kaikille samat (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s.48).

Kaikki haastattelut suoritettiin huhti- ja toukokuun aikana 2023. Haastatteluajat sovittiin puhelimitse ja haastateltaville lähetettiin lisätiedot koskien haastattelua sekä haastattelun tarkoitusta ja tavoitteita sähköpostilla. Haastattelujen tueksi laadittiin haastattelurunko, joka löytyy tämän tutkimuksen liitteistä. Haastattelut nauhoitettiin myöhempää litterointia varten. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen tallenteet ja muu dokumentaatio on poistettu asianmukaisesti.

Haastatteluissa osallistujilta kysyttiin pääpiirteittäin samat kysymykset haastattelurungon mukaisesti. Kuitenkin teemahaastattelulle tyypillisin piirtein kysymysjärjestys vaihteli keskustelun mukaisesti sekä esille tulleiden aiheiden perusteella haastateltaville esitettiin tarkentavia lisäkysymyksiä, joita ei varsinaisesta haastattelurungosta löydy, mutta joiden avulla voitiin syventyä enemmän aiheeseen.

Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena ja analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja ratkaisusta (Alasuutari, 2011, s.31). Laadullisen analyysin tarkoituksena on eritellä ja luokitella aineistoa, jonka perusteella pyritään luomaan kokonaiskuvaa ja esittämään tutkittava ilmiö uudessa perspektiivissä (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s.143).

Haastattelujen jälkeen aloitetaan aineiston purkaminen ja litteroidaan tekstiksi sanatarkasti. Tämän jälkeen aineisto tulee lukea kokonaisuutena, jotta sitä voidaan analysoida. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s.138-143). Menetelmänä aineiston analysoinnissa käytetään sisällönanalyysia eli aineistoista etsitään oleelliset ja tutkimuksen kannalta tarvittavat seikat. Sisältöanalyysi on perusanalyysimenetelmä,

jota voidaan hyödyntää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Tarkoituksena on pyrkiä tekemään johtopäätöksiä sekä päätelmiä sen sijaan, että aineisto järjestetään ja vain luetellaan johtopäätöksinä. Lisäksi tarkoituksena on kuvata sanallisesti tutkimuksessa käytetyn aineiston sisältöä. Sisältöanalyysi voidaan toteuttaa kolmen vaiheen avulla, jotka ovat aineiston pelkistäminen, aineiston luokittelu ja teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s.86-112.)

Tulosten kirjaamisen jälkeen voidaan laadulliseen tutkimukseen soveltaa myös keskustelulähestymistapaa. Keskusteluanalyysissa keskitytään kerättyyn aineistoon eikä tulkintoja haeta aineiston ulkopuolelta. Aineiston avulla kerättyjä havaintoja tulkitaan ja tehdään niistä omat johtopäätökset. Tutkimuksen tuloksista pyritään laatimaan synteesejä, jotka kokoavat pääseikat yhteen ja vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Hirsjärvi ym., 2009. s.227-230).

5.3 Haastateltavien esittely

Tutkimusta varten haastatellut tilintarkastajat pysyvät tässä tutkimuksessa anonyymeinä, eikä myöskään heidän työnantajaansa paljasteta. Haastateltavat on listattu kirjaimin A-C tutkimustulosten selkeyttämiseksi. Tilintarkastajien anonyymina pysyminen tutkimuksen kannalta on oleellista, sillä tutkimuksen aihe on arka ja tällä varmistettiin, että tilintarkastajat voivat kertoa rehellisesti näkökulmistaan ilman pelkoa henkilöllisyyden paljastumisesta. Haastateltavat olivat tutkijalle entuudestaan vieraita, joten teemahaastattelu aloitettiin kartoittamalla taustatietoja.

Haastateltava A on toiminut tilintarkastustehtävissä yli kymmenen vuotta ja hänellä on KHT- ja JHT-auktorisoinnit. Tilintarkastajana toimimisen lisäksi hän toimii myös ulkoistettuna sisäisenä tarkastajana. Haastateltava B on toiminut tilintarkastaja yli 5 vuotta ja häneltä löytyy HT-auktorisointi. Tilintarkastuksen lisäksi hän on toiminut teknologian kehittämisessä tilintarkastuksessa. Haastateltava C on toiminut tilintarkastustehtävissä jo liki 30 vuotta. Hänellä on aikaisemmin käytössä ollut HTM-auktorisointi sekä KHT-auktorisointi.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä tutkimuksen osiossa käydään läpi haastatteluiden tulokset sekä käsitellään empiiriset löydökset, joiden pohjalta pyritään vastaamaan alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen tulokset sekä niiden tulkinta ja johtopäätökset perustuvat teemahaastatteluiden tuloksiin, valmiisiin aineistoihin sekä aikaisempien tutkimusten tutkimustuloksiin. Saatuja tutkimustuloksia peilataan tässä tutkimuksessa aiemmin esiteltyjen tutkimusten tutkimustuloksiin. Haastattelurunko, joka löytyy tutkimuksen liitteistä 1, on jaettu taustatietokysymyksiin sekä väärinkäytösten havainnointiin ja niiden ehkäisyyn liittyviin kysymyksiin. Tässä pääluvussa käsitellään väärinkäytösten havainnointiin ja ehkäisyyn liittyvien kysymysten vastaustuloksia.

6.1 Tilintarkastajan rooli väärinkäytösten havaitsijana

Haastattelut aloitettiin selvittämällä, kuinka haastateltavat kokevat tilintarkastajan roolin väärinkäytösten havaitsijoina. Saadut vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia ja haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että rooli koetaan tärkeäksi tilintarkastajan työnkuvaan kuuluvien tehtävien osalta. Tilintarkastajan roolin merkitykseen voi kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi tarkastettavan yhtiön kokoluokka.

”Tilintarkastajan rooli on tärkeä niiltä osin, jotka osuu tilintarkastajan tontille.”

Haastateltava B

”Tietenkinhän meidän tehtävä olisi niitä väärinkäytöksiä havaita ja vähintäänkin puuttua niihin, jos havaitaan, se ei ehkä ole se ihan tärkein juttu mitä me tehdään, mutta kyllä se siellä kärkipäässä on.” Haastateltava C

”Tilintarkastajan rooli varmaan riippuu yhtiön kokoluokastakin eli millä tasolla tilintarkastusta tehdään. Isoja yhtiöitä ja niiden prosesseja me katsotaan pitkin vuotta ja sitä kautta tarkkaillaan esimerkiksi vaarallisia työyhdistelmiä tilikauden aikana. Siinä tietenkin tilintarkastajalla on merkittävästi isompikin rooli.” Haastateltava A

Myös Juvosen (2020, s.38) ja Tammisen (2018, s.68) haastattelemat tilintarkastajat kokivat tilintarkastajalla olevan jonkinlainen rooli väärinkäytösten havaitsemisessa, mutta roolin tärkeys on kuitenkin jakanut mielipiteitä. Juvosen ja Tammisen tutkimustulokset tukevat osittain tämän tutkimuksen tuloksia, sillä osa heidän haastattelemista tilintarkastajista oli samaa mieltä siitä, että tilintarkastajan roolia pidetään tärkeänä. Kuitenkin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että roolia ei nähdä kovinkaan tärkeänä, sillä väärinkäytösten havaitsemista ei varsinaisesti koeta kuuluvaksi tilintarkastajien päätehtäviin.

Tilintarkastajan rooliin liittyy myös tiettyjä odotuskuluja ja haastatteluissa kävikin ilmi, että roolia saatetaan yleisesti pitää merkittävämpänä, mitä se todellisuudessa onkaan. Sidosryhmillä saattaa olla käsitys, että tilintarkastajat havaitsevat kaikki väärinkäytökset ja virheet. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä kaikkia väärinkäytöksiä ei ole mahdollista tilinpäätöstietojen perusteella havaita. Myös Hartlinin (2009, s.99) ja Juvosen (2020, s.67) tutkimustulokset tukevat sitä, että tilintarkastukseen liittyvien odotuskulujen vuoksi tilintarkastajien rooli väärinkäytösten havaitsijoina nähdään suurempana, mitä se on.

”Tilintarkastajalla on se tietty rooli, mutta musta tuntuu, että moni luulee sen roolin olevan isompi, mitä se oikeasti on tai, että tilintarkastaja havaitsisi kaikki mahdolliset väärinkäytökset. Tilintarkastajahan tarkastaa olennaisilta osin tilinpäätöksen ISA-standardin mukaisesti, mutta eihän siinä mitenkään pysty kaikkea katsomaan” Haastateltava B

Haastateltavat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että tilintarkastajalla on mahdollisuus havaita varsinkin räikeitä ja systemaattisia väärinkäytöksiä, kunhan suunnitteluvaihe on toteutettu oikein. Myös Tynjä (2016, s.63) on tutkimuksessaan samaa mieltä, että tilintarkastajilla on mahdollisuus havaita väärinkäytöksiä, mikäli he suorittavat tehtävänsä asianmukaisesti.

Lakisääteiseen tilintarkastukseen ei kuulu aktiivinen väärinkäytösten etsiminen. ISA 240 -standardin mukaan väärinkäytökset on kuitenkin otettava huomioon tilintarkastuksen suunnittelussa sekä tarkastusprosessissa. Haastatteluissa kävi ilmi, että varsinainen aktiivinen väärinkäytösten etsiminen ei sinällään kuulu

tilintarkastajan tehtäviin, mutta kohtuullisella työmäärällä voidaan kuitenkin käydä läpi tiettyjä toimialalle tyypillisiä riskitekijöitä.

”Ei nyt mikään sellainen superaktiivinen vaan ihan siinä tarkastuksen ohessa, mitä nyt pystyy kohtuullisella työmäärällä katsomaan. Ei se ole tilintarkastajan homma tehdä jotain erityistarkastusta tai sisäistä tarkastusta siinä vielä kaiken lisäksi.” Haastateltava B

Tamminen (2018, s.81) on tutkimuksessaan myös rajannut, että tilintarkastajien tehtäviin ei kuulu väärinkäytösten valvonta tai etsiminen. Kuitenkin tämän tutkimuksen valossa on todettava, että vaikka tilintarkastuslaissa ei ole määritelty velvollisuutta valvoa ja etsiä väärinkäytöksiä, tilintarkastajan valppaudella voidaan ennaltaehkäistä väärinkäytöksiä tehokkaasti, mikäli huomioidaan ilmenevät varoitusmerkit. Tätä tukee myös Hartlinin (2009, s.64) ja Juvosen (2020, s.41) tutkimustulokset, sillä vaikka aktiivinen väärinkäytösten etsiminen ei kuulu tilintarkastajan tehtäviin, tulee tilintarkastajien huomioida väärinkäytöksen riski tarkastustyössä. Väärinkäytöksellä voi olla suuri merkitys tilinpäätökseen, jonka puolestaan tulisi antaa oikea ja riittävä kuva yrityksen taloudellisesta asemasta.

6.2 Väärinkäytösten havaitseminen ja ehkäisy

Väärinkäytösriskit tulee osata tunnistaa, jotta ne voidaan havaita. Tässä on tärkeää ymmärtää väärinkäytöksiä ja niihin johtavia motiiveja. Tätä myös Tamminen (2018, s.70) on korostanut tutkimuksessaan. Olennainen osa väärinkäytösten havaitsemisessa on ymmärtää tilaisuusteoriaa. Tilaisuusteoriassa keskitytään väärinkäytösten tekoon mahdollistavaan ympäristöön sekä tekijään liittyviin ominaisuuksiin.

”Jos jollakin on mahdollisuus tehdä ketju alusta loppuun asti eli esimerkiksi ostolaskujen käsittelyssä, että laitetaan omia laskuja maksuun tai palkanlaskennassa tehtäisiin kaikki alusta loppuun, että perustetaan sinne haamuhenkilö, jolle maksetaan palkkaa. Tilaisuus tekee varkaan.” Haastateltava A

”Jos jollakin yleensä taloushallinnossa on liian laajat käyttöoikeudet tai jos on henkilö, joka ei oikein halua kenenkään muiden tekevän tai auttavan vaan haluaa pitää kaiken omissa käsissään niin se on yksi hälyttävä merkki” Haastateltava A

”Väärinkäytösriskithän nousee, jos on hirveät paineet firmalla tai jos on joku semmoinen, että pakko saada tietty tulos tänä vuonna tai kaikki on ohi”
Haastateltava B

Tilintarkastaja tarkastaa tilinpäätöksen lisäksi myös yhtiön kirjanpitoa ja hallintoa. Tarkastusprosessi aloitetaan suurpiirteisesti ja mikäli jotakin epäilyttävää löytyy, laajennetaan tarkastusta sen mukaisesti. Väärinkäytökset on mahdollista havaita normaalin tilintarkastusprosessin kautta noudattamalla hyvää tilintarkastustapaa, mutta kaikkia väärinkäytöksiä ei välttämättä pystytä havaitsemaan. Haastattelussa nousi esille konkreettisia esimerkkejä, joilla tilintarkastajien on mahdollista havaita väärinkäytöksiä.

”Isommissa yhtiöissä prosessien läpikäynnit ja vaaralliset työyhdistelmät. Väärinkäytöksethän ei aina välttämättä ole mitään isoja, että saattaa olla, että ne lähtee pienemmistä puroista ja sitä tehdään systemaattisesti pienillä summilla. Välitilintarkastusta käytetään tosi paljon nykyään ja sitä kautta semmoiset systemaattiset pienetkin virheet saattavat löytyä.” Haastateltava A

”Tilintarkastajalla ei välttämättä ole substanssia siihen mitä laskussa on, että kyllähän se yhtiössä pitää olla, että kuka laskuja tarkastaa ja hyväksyy.”
Haastateltava A

Haastatteluissa nousi esille, että hyvä keino havaita systemaattisia väärinkäytöksiä on välitilintarkastus ja pistotarkastukset. Toki nämä eivät takaa, että väärinkäytös huomataan varmasti, mutta nämä keinot edistävät osaltaan havainnointia. Hyvä keino on myös käydä yhtiön hallintoa läpi ja tarkastaa, onko mahdollisia vaarallisia työyhdistelmiä ja miten yhtiön prosessit toimivat. Tilintarkastajilla ei välttämättä ole syvempää ymmärrystä siihen, mitä jokin lasku koskee ja tästä syystä onkin tärkeää tarkastaa, että sama henkilö yhtiössä ei sekä tarkasta, että hyväksy laskuja. Myös Tammisen (2018, s.66) ja Juvosen (2020, s.44) haastattelemat tilintarkastajat ovat

nostaneet esille keinoja havaita väärinkäytöksiä. Heidän tutkimuksissaan esille nousi myös hyvän tilintarkastustavan mukainen tarkastusprosessi sekä hyvä suunnittelu ja toimialatuntemus.

Väärinkäytökset käyvät yleensä ilmi tilintarkastusprosessin yhteydessä. Tilintarkastusprosessi on suunniteltu niin, että mikäli tarkastus suoritetaan hyvien tilintarkastustapojen mukaisesti tulisi olennaisten virheiden ja mahdollisten väärinkäytösten paljastua. Tilintarkastusvelvollisuutta voidaankin itsessään pitää hyvänä väärinkäytösten ehkäisymenetelmänä, sillä se nostaa kynnystä väärinkäytöksen toteuttamiselle korkean kiinnijäämisriskin pelossa, mutta se ei kuitenkaan täysin estä niitä.

”No ihan varmasti tilintarkastusvelvollisuus ainakin ennaltaehkäisee, että ei ole mitään tosi räikeitä sellaista täysin kaikkia sääntöjä vastaan toimimista kun tiedetään, että tilintarkastaja voi sieltä jotakin katsoa. Nostaa ainakin kynnystä ja saa nähdä vaivaa sen eteen.” Haastateltava B

”Kyllähän se toimii niin sanottuna pelotteena, että kun joku niitä katsoo niin ei voi ihan mitä vaan tehdä.” Haastateltava A

”Ne jotka tosiaan haluaa sitä rikollista toimintaa tehdä niin ei heitä tilintarkastus ole estämässä. Kuitenkin semmoinen yrittäjä, joka on toiminut rehellisesti, niin se että hän siirtyisi sitten harmaalle tai pimeälle niin hänellä varmaan se kynnys on sitten korkeampi.” Haastateltava C

Myös Tammisen (2018, s.67,82) haastattelemat tilintarkastajat ovat samaa mieltä siitä, että tilintarkastusvelvollisuus toimii pelotteena vähentäen sekä ennaltaehkäisten väärinkäytöksiä. Tynjä (2016, s.62) on tutkimuksessaan korostanut, että tilintarkastusvelvollisuus ei ole vain tilintarkastajien itsensä mielestä merkittävä ehkäisykeino vaan myös yritysten edustajat näkevät tilintarkastusvelvollisuudella olevan tärkeän roolin väärinkäytösten torjunnassa.

Väärinkäytöksistä ja jopa rikollisuudesta kertovat merkit ovat joskus räikeitä ja selkeitä. Tällaisten varoitusmerkkien huomaaminen ei näin ollen välttämättä vaadi

merkittävää juridisen tiedon lisäämistä. Kysyttäessä väärinkäyttöihin liittyvän lainsäädännön roolin tärkeydestä tilintarkastajan työssä, haastateltavilla oli eriäviä mielipiteitä asiasta. Osa pitää väärinkäyttöihin liittyvän lainsäädännön osaamista tärkeänä ja toisten mielestä lakien olemassaolon tiedostaminen riittää, eikä lakeihin ole välttämättä tarvetta tutustua syvemmin.

”Kyllä se täytyy osata ja meillähän on aika paljon koulutusta siihen. Meidän yhdistys ja PRH:n tilintarkastusvalvonta on järjestänyt ihan hyvin näitä koulutuksia, että kyllä varmaan tilintarkastajat on asiassa valveutuneita.”

Haastateltava C

”Totta kai pitää ymmärtää, että sellaisia on olemassa. Tärkeää on vaan se rajanveto, että jos on joku oikeasti törkeä väärinkäytös, että milloin se siirtyy tilintarkastajalta jonnekin muualle eteenpäin. Tilintarkastajalla on niin monta lakia, mitä pitää muutenkin pyöritellä. Tuo tavallaan menee kirjanpidon ja tilintarkastuksen ohi niin pitkälle, että ehkä siitä ei ole niin paljon hyötyä ymmärtää sitä tosi syvällisesti. Varmaan ihan maalaisjärjellä selviää.”

Haastateltava B

Hartlinin (2009, s.63) tutkimustulokset ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen kanssa, sillä Hartlinin tutkimukseen vastanneista tilintarkastajista vähän reilu 50 prosenttia oli sitä mieltä, että väärinkäyttöihin liittyvän lainsäädännön ja standardien tunteminen ei kuuluisi tilintarkastajan tehtäviin, kun taas noin 40 prosenttia oli sitä mieltä, että se kuuluisi. Myös Tammisen (2018, s.68) tulokset osoittavat, että tilintarkastajien tulisi tuntea lainsäädäntöä tilintarkastuslainsäädännön puitteissa, mutta sen syvempi tuntemus ei olisi välttämätöntä. Tuloksena tämä on mielenkiintoinen ottaen huomioon tilintarkastajien velvollisuuden ilmoittaa epäilyttävistä liiketoimista rahanpesulaissa määritellyn mukaisesti. Tilintarkastajien näin ollen odotetaan tunnistavan rahanpesurikoksia osana väärinkäytösten ehkäisyä. Tutkimuksessa kuitenkin kävi ilmi, että tilintarkastajien tulee osata lainsäädäntöä tilintarkastustehtävien puitteissa, joten voisi olettaa, että myös väärinkäyttöihin liittyvä lainsäädäntö on huomioitu niiltä osin, kuin se on tilintarkastajan näkökulmasta tarpeellista.

Väärinkäytösten havaitsemisessa sekä niiden ennaltaehkäisyssä tärkeässä roolissa on myös toimialan ja sen erityispiirteiden tunteminen. Tilintarkastajien on osattava tunnistaa riskialttiit toimialat. Tässä avainroolissa on myös tarkastuskohteen toimialan tunteminen, jotta mahdolliset riskitekijän voidaan havaita ja tunnistaa ajoissa. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että toimialatuntemus on erittäin tärkeää.

”Ei voi tehdä tilintarkastusta, jos ei tiedä sitä yhtiötä, että mitä se tekee ja miten se toimii. Kun ymmärtää toimialaa, missä yritys toimii, niin tavallaan tietää, että mitä oletetaan, että siellä tilinpäätöksessä pitäisi olla.” Haastateltava B

”Vanhempi tietäjä ja harjoittaja jo periaatteessa luvuistakin näkee, että jokin on pielessä, jos tietää, että tällainen toimiala, mutta luvut näyttääkin tuolta, että sieltä puuttuisikin joku tai jotain tällaista.” Haastateltava B

”Täytyy tunnistaa se tilanne, että minkälaisia raportointeja tai käytäntöjä siellä on.” Haastateltava C

Haastatteluista käy ilmi, että kun toimialatuntemus on vankalla tasolla, on mahdollista jo lukujen perusteella päätellä, voiko kyseessä olla väärinkäytös. On tärkeää ymmärtää kyseisen toimialan prosessit esimerkiksi kuinka liikevaihdon kirjaukset kirjataan kirjanpitoon. Sekä Tammisen (2018, s.71), että Juvosen (2020, s.36) haastattelemat tilintarkastajat olivat samaa mieltä siitä, että toimialan ja sen erityispiirteiden tunteminen koetaan hyödyllisenä ominaisuutena. Eri toimialoilla on erilaisia lainsäädöksiä sekä erilaisia riskejä, jotka tulisi huomioida tilintarkastuksessa.

Tilintarkastajalla on aina korvausvastuu riippumatta siitä, onko vahinko aiheutettu tahallaan tai huolimattomuudella. Suomessa tilintarkastajien korvausvastuu on rajaton, mikä on aiheuttanut paljon keskustelua. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että vahingonkorvausvelvollisuus tilintarkastuksessa on todella suuri, mutta haastatteluissa nousi esille myös se, että korvausvastuun ollessa rajaton se myös auttaa säilyttämään ammattikunnan, eikä kuka tahansa voi tilintarkastusta tehdä. Haastatteluissa käy ilmi myös tilintarkastajien suuret vastuuvakuutukset mahdollisten vahinkojen varalle. Yleisesti tiedossa olevat vastuuvakuutukset saattavat kuitenkin vaikuttaa siihen, että tilintarkastajilta voidaan vaatia korvausta herkemmin.

”Se on toki hyvä, että se pitää ammattikunnan, että sitä ei voi tehdä ihan tuosta noin vaan ja täytyy pitää itsensä ajan tasalla kokoajan, että ei voi vaan laittaa nimeään alle. Osaltaan taas sitten kaikkea ei pysty havaitsemaan.” Haastateltava A

”Se on aika hurja välillä. Suomessa varsinkin, kun se on pakollista hommaa ja yrityksiä on paljon ja pieniä yrityksiä. Muualla maailmassa niissä on selkeitä kattoja.” Haastateltava B

”Kyllähän se tietenkin joku katto pitäisi olla. Sehän on rajaton tällä hetkellä. Tietenkinhän meillä on miljoonaluokkaa olevat vastuuvakuutukset, mikä tietenkin sitten vyöryy välillä tarkastuksen kustannuksiin.” Haastateltava C

Juvosen (2020, s.63) haastattelemat tilintarkastajat pitävät myös vahingonkorvausvelvollisuutta tilintarkastuksessa kohtuuttomana, mutta eivät ajattele sitä liikaa työssään. Kun tarkastusprosessi suoritetaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti standardeja noudattaen, ei tarvitse pelätä syytteiden nostamista. Vahingonkorvausvelvollisuuden olemassa oloa voidaan pitää tukena väärinkäytösten havaitsemisessa sekä ehkäisemisessä, sillä se velvoittaa tilintarkastajilta ammattitaitoa ja ajan hermolla pysymistä. Rajaton korvausvastuu on kuitenkin kohtuuton ottaen huomioon, että vahinko voi aiheutua myös tilintarkastajasta riippumattomista syistä.

Haastatteluissa nousi esille myös yksinkertainen tapa ehkäistä väärinkäytöksiä. Tilintarkastajilla tai tilintarkastusfirmoilla on mahdollisuus valita asiakkaansa. Asiakasvalinnalla voidaan vaikuttaa siihen, että vältetään riskialttiimmat asiakkaat tai että asiakkaiksi ei oteta yrityksiä sellaisilta toimialoilta, joiden toimintaa ei tunneta tarpeeksi, jolloin riskit olla huomaamatta mahdollisia väärinkäytöksiä kasvavat.

6.3 Kontrollimekanismien ja sisäisen valvonnan vaikutus

Yrityksen kontrollimekanismeilla sekä sisäisellä valvonnalla on merkittävä vaikutus väärinkäytösten havaitsemisessa sekä niiden ehkäisyssä. Tilintarkastusprosessin alussa laaditaan riskiarviointi, jossa käydään läpi myös yrityksen kontrollit ja sisäinen valvonta. Riskiarvioinnissa mietitään kykenevätkö yrityksen valvontajärjestelmät

torjumaan väärinkäytöksiä. Myös Tynjä (2016, s.62) on tutkimuksessaan ilmaissut, että väärinkäytösten ymmärtämisellä ja asianmukaisesti hoidetuilla kontrollimenetelmillä on merkittävä vaikutus väärinkäytösten ehkäisemisessä.

”Alussahan me tehdään riskiarviointia ja siinä sitten arvioidaan, että missä kunnossa yhtiön sisäinen valvonta on ja onko johdolla mahdollisuus ohittaa kontrolleja.” Haastateltava A

”Varsinkin isommissa yrityksissä tarkastajan tehtävä on selvittää yhtiön sisäistä kontrollia, minkälaista valvontaa siellä on ja minkä tyyliiset ihmiset hyväksyvät ja maksavat laskuja. Jos ei ole mitään sisäistä kontrollia niin kyllähän se johtaa siihen, että tarkastaja arvioi sen riskin suuremmaksi ja aineistotarkastusta pitää tehdä enemmän.” Haastateltava C

Tilintarkastajien tulisi myös tarkastusprosessin aikana muodostaa käsitys siitä, kuinka hallintoelimet valvovat kontrolleja, joiden avulla väärinkäytökset tunnistetaan ja niihin reagoidaan. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että tilintarkastajien tulee muodostaa käsitys siitä, miten hallintoelimet valvovat kontrolleja. Myös Hartlinin (2009, s.71) tutkimus osoittaa, että tilintarkastajien tulee selvittää, kuinka kontrollien valvonta on toteutettu hallintoelinten toimesta.

”Kyllä, kontrollit pitää totta kai aina suunnittelun ohessa läpikäydä, johon liittyy myös se miten se suoritetaan. Ei se paljon lämmitä, jos niitä kontrolleja on, jos niitä ei kukaan koskaan kato.” Haastateltava B

Tilintarkastajien tulee selvittää jo suunnitteluvaiheessa onko sisäinen valvonta ja kontrollikeinot riittäviä ehkäisemään väärinkäytöksiä. Sisäinen tarkastus on kriittinen osa organisaation johtamista ja hallintotapaa, jolla pyritään ehkäisemään riskejä ja väärinkäytöksiä.

”Kyllähän se on pakko jokaisessa tarkastuksessa suunnitteluvaiheessa käydä ne sisäiset kontrollit läpi, ei niitä tarvitse jokaista niin kuin tosi tarkasti käydä läpi ja todeta, että jokainen toimii oikein, mutta pitää ymmärtää että niitä on olemassa.” Haastateltava B

”Kyllä, se on yksi keskeinen osa tilintarkastusta ja varsinkin isoissa yhtiöissä. Niihinhan me luotetaan, että testataan kontrolleja ja jos ne toimii pystytään tavallaan pienentämään sitä omaa otoskokoa.” Haastateltava A

”Sisäisiä kontrolleja testataan, että ne ovat olemassa ja toimivat. Luotetaan jollain tasolla siihen sisäiseen valvontaan. Tämä tulee ihan meidän standardeistakin tämä käsitys, että näin voidaan toimia.” Haastateltava C

Hartlin (2009, s.72) ja Tamminen (2018, s.71) ovat myös yhtä mieltä siitä, että tilintarkastajan on tärkeää selvittää miten tarkastettavassa yrityksessä sisäinen valvonta on toteutettu ja onko sisäiset kontrollit riittävät. Kuitenkin Hartlinin tutkimustulokset osoittavat, että vain vähän yli puolet hänen kyselynsä vastanneista tilintarkastajista oli sitä mieltä, että tilintarkastajalla on velvollisuus tarkastaa ovatko sisäiset kontrollijärjestelmät riittäviä.

Tutkimuksessa korostuu sisäisen tarkastuksen merkityksellisyys väärinkäytösten ehkäisemisen kannalta, sillä sisäisen tarkastus mahdollistaa heikkojen kohtien löytämisen, korjaavien toimenpiteiden toteuttamisen sekä seuraamusten toimeenpanon. Haastatteluissa käykin ilmi, että tänä päivänä on oletusarvo, että jokaisella yhtiöllä on sisäinen valvonta järjestetty jollakin tasolla.

”Sisäinen valvonta on kaikilla, se on vaan eri tavoilla järjestetty.” Haastateltava B

Sisäisen tarkastuksen merkitys käy ilmi myös ACFE:n (2022, s.21-22) tutkimuksessa, jonka mukaan sisäinen tarkastus on toiseksi yleisin keino väärinkäytösten paljastumiselle heti vihjeiden jälkeen. Bierstaker ym. (2006, s.530) ovat myös samaa mieltä, että sisäinen tarkastus ja sen kehittäminen ovat yleinen keino torjua väärinkäytöksiä

”Tietenkin sitten on tällainen ennaltaehkäisevä rooli, kun yritys, yrittäjä tai yhtiön hallitus tietää, että tässä on tällaista ulkopuolista kontrollia niin se ehkä ennaltaehkäisee sitä, että niitä väärinkäytöksiä ei tapahtuisi. Kun käydään paikan päällä niin tavallaan se luo sen konkreettisen käsityksen, että valvontaa tehdään

ja joku käy paikan päällä katsomassa. Se on aika tärkeää isoissa yrityksissä, että tehdään tämmöistä valvontatarkastusta” Haastateltava C

Tässä tutkimuksessa haastatellut tilintarkastajat kokivat, että tilintarkastusta voidaan itsessään pitää kontrolloikeinona. Myös Tamminen (2018, s.66) toteaa tutkimuksessaan, että tiedostaminen tilintarkastuksen ja kontrollitoimenpiteiden olemassaolosta ehkäisee jo osaltaan väärinkäytöksiä. Tamminen on samaa mieltä siitä, että tilintarkastus on myös kontrollointikeino, jonka sivuvaikutus on väärinkäytösten ehkäisy.

6.4 Varoitusmerkit väärinkäytöksestä

Tilintarkastajan tulee tulkita väärinkäytöksiä ja merkkejä mahdollisista väärinkäytöksistä tutkimuksessa jo aiemmin esitellyn ISA 240 -standardin mukaisesti. ISA 240 -standardin perimmäinen tarkoitus on, että tilintarkastaja tunnistaa väärinkäytöksestä johtuvat olennaiset virheellisyyden riskit sekä arvioi niitä. Riskeihin tulee myös vastata hankkimalla riittävästi todistusaineistoa väärinkäytöksestä johtuvista olennaisen virheellisyyden riskeistä.

Tilintarkastajan näkökulmasta merkittävimpiä varoitusmerkkejä ovat kirjanpidon osalta muun muassa manuaaliset maksusuoritukset, oikaisut, maksukyvyttömyys, lakisääteisten maksujen maksamatta jättäminen, osakaslainoiksi naamioidut rahasiirrot, virheellinen arvostaminen varojen ja vastuiden osalta, inventaarin ja varaston arvoihin liittyvät epäselvyydet sekä pääkirjan poikkeavat kirjaukset.

”Tokihan on pakollisia näitä viimeisen viikon tilinpäätösvientejä, että niin kuin manuaalioikaisuja katsella.” Haastateltava B

”Kirjanpidon virheet, jos siellä tehdään alkeellisia, poikkeavia virheitä, niin nämä kielii, että nyt siellä ei ole kaikki kunnossa.” Haastateltava C

”Monesti saattaa olla sekin, että ei oikein haluta toimittaa jotakin tai ei muka löydy jotakin dokumenttia, se voi kielii myös väärinkäytöksestä.” Haastateltava

A

Haastatteluissa nousi esille muun muassa kirjanpidon pääkirjaukset, joiden pohjalta voi tehdä havaintoja, jotka aiheuttavat jatkokysymyksiä. Esimerkiksi todella iso manuaali tuloutus vuoden lopussa vaatii lisäselvityksiä. Myös erilaiset perusteettomat tilisiirrot, selittämättömät maksutapahtumat, virhemaksut ja maksupalautukset voivat olla merkkejä väärinkäytöksestä. Tynjä (2016) on tutkimuksessaan nostanut yleisimmäksi ongelmaksi laittomat omaisuuden otot, jotka naamioidaan usein osakaslainoiksi sekä liiketapahtumien kirjaamatta jättämisen.

Varoitusmerkkejä voidaan löytää myös erinäisistä dokumenteista ja tilinpäätöksestä. Haastateltavat nostivatkin esille muun muassa muistiotositteet sekä tekaistut laskut osana tarkastusprosessia. Lisäksi varoitussignaaleja herättää, mikäli taseeseen on aktivoitu jotakin epämääräistä tai huomataan että yrityksellä on varastossa paljon tavaraa, mikä ei liiku. Myös keskeneräiset hankkeet, jotka eivät etene voivat haastateltavien mukaan kieliä väärinkäytöksestä.

”Muistiotositteitahan me aina katsotaan. Jos siellä on tehty paljon semmoisia vekslauksia edestakaisin, että yritetään peitellä sitä peiteltävää. Muistiotositteista näkee, jos joku tekee hirveästi vaikka öisin tai iltaisin töitä sen jälkeen kun muut on lähtenyt niin se voi olla merkki.” Haastateltava A

Myös Juvonen (2020, s.44-45) on tutkimuksessaan todennut, että muistiotositteet ovat tärkeässä roolissa tilintarkastajan huomion herättämisessä, sillä tilintarkastajan tulee katsoa aina tarkkaan, mitä muistiotositteille on kirjattu. Juvonen myös mainitsee hyvityslaskut ja muut valelaskut, jotka ovat varsin yleinen keino tehdä väärinkäytös.

Tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tunnistaa vaaralliset työyhdistelmät ja puuttua niihin. Varoitusmerkkejä vaarallisista työyhdistelmistä ovat esimerkiksi liian laajat käyttöoikeudet tai että yksi henkilö voi tehdä yrityksen tililtä maksuja ilman toisen henkilön hyväksyntää. Myös riskialttiisiin toimialoihin on syytä kiinnittää huomiota. Riskialttiina voidaan pitää sellaista toimialaa, jossa liikkuu paljon käteistä esimerkiksi rakennusala. Toimialaan voi liittyä myös muita varoitusmerkkejä, kuten ketjuttamista ja laittomia ulkomaalaisia alihankkijoita.

”Kuhan nyt lähetään perusasioista, että pankkitililtä ei voi kirjanpitäjä yksin maksaa kaikkia.” Haastateltava B

”Semmoiset toimialat, missä liikkuu käteistä rahaa, että miten se käteisen rahan tilittäminen on hoidettu ja miten sitä kontrolloidaan, pidetäänkö kassakirjoja ja niin edelleen. Onneksi tuo käteisen rahan käyttäminen on vähentynyt niin se vähän helpottaa meidän elämää.” Haastateltava C

Juvonen (2020, s.36) on käsitellyt myös tutkimuksessaan vaarallisia työyhdistelmiä sekä riskialttiita toimialoja. Juvonen on samaa mieltä siitä, että vaaralliset työyhdistelmät tulee huomioida ja kohdentaa niihin enemmän toimenpiteitä. Riskialttiiksi toimialoiksi hän mainitsee rakennusalan lisäksi myös ravintola-alan. Juvosen tutkimustuloksissa mainitaan myös, että mikäli yrityksellä huomataan olevan ulkomaalaisia taustahenkilöitä esimerkiksi Baltian maista, nostaa se heti riskin korkeaksi ja tarkastukseen on syytä kohdistaa enemmän toimenpiteitä.

Varoitusmerkkinä voidaan pitää myös sitä, jos yrityksellä menee tosi huonosti ja yrityksellä on kovat paineet. Taloudellisissa vaikeuksissa olevat yritykset saattavat laiminlyödä kirjanpitoa tai tehdä virheitä kirjauksissa peitelläkseen ongelmia.

”Jos on joku tosi iso muutos vuodessa, että aina on mennyt huonosti ja nyt yhtäkkiä menee jotenkin tosi hyvin niin semmoiset voisi aiheuttaa sen, että voi katsoa niitä aiheita, mitkä on muuttunut hirveästi.” Haastateltava B

”Kyllähän se on aina yks mitä me katsotaan läpi, että jos huomaa, että on monta yhtiötä ja toisella menee huonosti, että tehdäänkö siellä epämääräisiä transaktioita yhtiöiden välillä tai onko niissä liiketaloudellista perustetta.”
Haastateltava A

Taloudellisesti haastava tilanne saattaa eskaloitua riskiin väärinkäytöksen toteuttamiselle. Erityisen tarkkana tulee olla tilanteissa, joissa yrityksen taloudellinen tilanne muuttuu äkillisesti tai mikäli kyseessä on isompi konserni, jonka yhdellä yhtiöllä menee huonommin. Myös Tynjä (2016, s.63.) nostaa esille taloudellisissa vaikeuksissa olevat yhtiöt yhtenä varoitusmerkkinä.

”Kun on joku poikkeama normaalista, oli se mikä tahansa, se kielii että jotakin erikoista tässä nyt voi olla käsillä.” Haastateltava C

Tilintarkastajien tulee olla valppaina tarkastusprosessin aikana, sillä merkkejä väärinkäytöksestä voi olla mikä tahansa normaalista poikkeava. Muita haastatteluissa esille tulleita huomioitavia varoitusmerkkejä ovat kontrollien puute, yrityskulttuuri ja lahjontaan viittaavat merkit. Yrityskulttuuri, jossa yritysjohdolla ei ole juurikaan kiinnostusta esimerkiksi sisäisiä kontrolleja kohtaan nähdään varoitusmerkkinä. Lahjonnasta ja voitelurahasta voi taas olla kysymys, mikäli yrityksen hankinnoista päättävä henkilö saa toistuvaksi epäilyttäviä suorituksia.

Tutkimustulokset osoittavat, että johdon sekä kirjanpidon ja tilinpäätöksen kannalta avainasemassa olevien henkilöiden toiminta kiinnittää tilintarkastajien huomion ensisijaisesti. Näin ollen tavallisten rivityöntekijöiden toimintaa ei nähdä oleellisena tarkastuksen kannalta.

”Ei ne niin sanotut lapiomiehet meitä kiinnosta, että kyllä se johto on ja ne jotka päättää hankinnoista tai hyväksyy ostolaskuja niin tarkistetaan niitä ja siellä se huomio on.” Haastateltava C

”Kyllähän johto määrittää, kuinka kulttuuri ja homma toimii.” Haastateltava B

Osana väärinkäytösten ennaltaehkäisyä tarkastuksen aikana käydään läpi, onko johdolla mahdollisuutta tai intressejä ohittaa kontrolleja. Mikäli henkilökohtainen taloudellinen tilanne heikkenee ja paineet kasvavat, täytyy ottaa huomioon se mahdollisuus, että omistajat voivat olla valmiita tekemään mitä tahansa pelastaakseen tai helpottaakseen omaa tilannettaan. Aina kyseessä ei kuitenkaan ole väärinkäytös vaan henkilökohtaiset ja yrityksen rahat voivat mennä sekaisin myös vahingon tai tietämättömyyden seurauksena. Myös Hartlin (2009, s.66) korostaa tutkimuksessaan johdon ja hallintoelinten roolia, kun tarkastellaan väärinkäytöksiä. Hartlinin tutkimustuloksista käy myös ilmi, että sekä tilintarkastajat, että sidosryhmät toivoisivat johdon toiminnan lainmukaisuudesta raportoimisen kuuluvan tilintarkastajien tehtäviin.

”Se on varmaan se klassinen, että lähinnä menee rahat sekaisin, että ne on firman rahoja eikä omia rahoja. Ne ei välttämättä ole tahallisia väärinkäytöksiä, että sitä ei ole vaan ymmärretty sitä hommaa.” Haastateltava B

”Jos havaitaan, että jonkun henkilökohtainen talous on pielessä niin se herättää aina huomion. Rahaa otetaan sieltä, mistä sitä saa. Sinänsä voi olla, että ihan laillisin keinoin otetaan omasta firmasta rahaa palkkana ulos, se ei ehkä varsinainen väärinkäytös ole, mutta se voi muuttua ehkä ajan myötä semmoiseksi.” Haastateltava C

Omistaja ei välttämättä tavoittele suoranaista henkilökohtaista hyötyä väärinkäytöksellä, vaan hyötyä yritetään saada yritykselle. Viimekädessä kuitenkin omistajayrittäjä hyötyy siitä, että yritys saa tulosta. Näin ollen voidaan puhua välillisestä väärinkäytöksestä. Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että tämä on melko harvinaista ja yleisempää on niin sanotut osaamattomuudesta johtuvat vahingot, jonka seurauksena omistajan ja yrityksen rahat saattava mennä sekaisin keskenään. Myös Tamminen (2018, s.74) on tutkimuksessaan maininnut tilintarkastajien kertoneet tapauksista, joissa omistajan ja yrityksen rahat ovat saattaneet mennä sekaisin. Yleensä on kuitenkin kyse niin pienistä tapauksista, ettei voida selkeästi katsoa kyseessä olleen varsinainen rikos.

6.5 Toimintatavat väärinkäytöksen tai väärinkäytösepäilyn jälkeen

Väärinkäytös epäilyksen havaittua, tulee ensimmäisenä selvittää asian todenperäisyys sekä luoda kokonaiskuva epäillyn väärinkäytöksen laajuudesta. Havaitessaan väärinkäytöksen tai epäillessään sellaista, tulee tilintarkastajan mahdollisimman pian tiedottaa yrityksen johtoa asiasta. Mikäli epäily väärinkäytöksestä kohdistuu johtoon, tulee asiasta tiedottaa hallintoelimiä.

”Jos kyseessä on taloushallinnon henkilö, jota epäillään, niin tietenkin omistajille ilmoitetaan, jos taas kyseessä on toimitusjohtaja niin sitten hallitus. Toki aina keskustellaan asiasta, vaikka olisi omistajayrittäjäkin, että mistä on kysymys.” Haastateltava A

”Jos pitää lisätietoja kysellä, niin totta kai kysellään asiakkaalta ja kirjanpitäjältä, mutta jos on ihan oikeasti väärinkäytös havaittu, niin käytännössähän se menee yrityksen johdolle ja hallitukselle se raportointi.” Haastateltava B

Haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että ensisijaisesti tiedotetaan johtoa, mutta mikäli epäily kohdistuu johtoon, tulee silloin raportoida asiasta hallitukselle. Myös Tamminen (2018, s.84) ja Juvonen (2020, s.72) ovat tutkimuksissaan samaa mieltä siitä, että johtoa tulee tiedottaa epäilystä mahdollisimman pian. Molemmat ovat myös sitä mieltä, että tilintarkastajat harvoin ottavat yhteyttä poliisiin tai muuhun viranomaiseen.

Myös tässä tutkimuksessa haastatellut tilintarkastajat olivat sitä mieltä, että yhteistyötä viranomaisten kanssa ei ole syytä lisätä. Salassapitovelvollisuus estää tilintarkastajia raportoimasta epäilyksistä ulkopuolisille tahoille. Tähän kuitenkin poikkeuksena rahanpesulaissa määritelty velvollisuus ilmoittaa epäilyttävistä liiketoimista keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskukselle, kuten myös Hartlin (2009, s.76) on tutkimuksessaan todennut.

”Toki kyllähän tilintarkastajalla on velvollisuus ilmoittaa sitten siinä vaiheessa, jos jotakin rikokseen viittaavaa havaitsee ja näkee, mutta en näkisi, että sen niin kuin itsearvo pitäisi olla” Haastateltava A

”Sanotaanko näin, että ihan tarpeeksi on jo kaiken maailman asioita, mitä tilintarkastajan pitää muutenkin tehdä, että ei siihen ainakaan lisää tarvitsisi tulla, mutta totta kai, jos olisi ihan oikea vakava keissi niin kyllähän siihen kuuluu vastuu poliisille ilmoittaa.” Haastateltava B

Väärinkäytöksen havaitsemisen jälkeen suoritetaan tapauskohtainen arviointi, jossa yksilöidään selvityksen vaiheet ja suoritetaan välittömät toimenpiteet. Haastattelut osoittavat, että toimintatavat väärinkäytöksen jälkeen vaihtelevat tilanteesta riippuen. Tilintarkastaja on kiinnostunut tilinpäätöksestä ja keskiössä on huomioida, sisältyykö tilinpäätökseen väärinkäytöksen seurauksena jokin olennainen virhe, joka tulee korjata. Havaitusta väärinkäytöksestä myös laaditaan yleensä johdolle esimerkiksi muistio tai tilintarkastuspöytäkirja.

”Riippuu tapauksesta, jos on väärinkäytös, joka ei ole olennainen niin se hoituu vaan hallituksen kautta kommunikoimalla. Mutta jos kyseessä olisi jokin hirveen olennainen asia, niin sitten pitäisi miettiä tilintarkastuskertomuksenkin mukauttamista.” Haastateltava B

”Riippuu asiasta, asian tasosta ja laajuudesta sekä olennaisuudesta, että onko kyseessä ihan tilintarkastuskertomus asia, mikä on julkinen asiakirja, vai onko se sitten sisäinen muistio yhtiölle. Kyllä me yleensä vähintään joku kirjallinen sähköposti laaditaan, jos on pienemmästä asiasta kysymys, siitä jää muistijälki sitten.” Haastateltava A

”Jos on aito väärinkäytös niin kyllähän se sitten johtaa mukautettuun kertomukseen ja riippuu siitä, että jos yritysjohto ei ole rehellinen, niin silloinhan se tarkoittaa sitä, että luottamus on menetetty ja sitä tarkastusta ei käytännössä enää jatketa.” Haastateltava C

Haastatteluista käy ilmi, että havaitusta väärinkäytöksestä tai epäilystä ei mielellään mainita tilintarkastuskertomuksessa tai sen liitetiedostossa, sillä kyseessä on julkinen asiakirja. Ensisijaisesti asia pyritään korjaamaan kommunikoimalla johdon ja hallintoelinten kanssa. Heille kuitenkin laaditaan sisäinen raportti havaitusta väärinkäytöksestä. Kuitenkin mikäli kyseessä on räikeä väärinkäytös, täytyy silloin miettiä tilinpäätöskertomuksen mukauttamista ja tarvittaessa toimia rahanpesulain mukaisesti ja olla yhteydessä viranomaisiin, mikäli tilanne sen velvoittaa. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että mikäli luottamus asiakkaaseen menetetään väärinkäytöksestä johtuen voidaan toimeksiannosta luopua. Myös Juvosen (2020, s.38) tutkimustulokset osoittavat, että toimeksiannosta luovutaan, mikäli siihen liittyy paljon epäluottamusta ja epäilyjä.

Tammisen (2018, s.84) haastattelemat tilintarkastajat olivat myös samaa mieltä, että ensisijaisesti tulisi ongelma pyrkiä selvittämään sisäisesti. Tämä takaisi myös sen, ettei tilintarkastajalle tulisi ongelmia salassapitovelvollisuuden kanssa. Osa Tammisen haastattelemissa tilintarkastajista oli myös sitä mieltä, että mikäli väärinkäytökset vaikuttavat tilinpäätöksen oikeellisuuteen, voidaan asia nostaa esille tilintarkastuskertomuksessa, kuitenkin mainitsematta suoranaista epäilyä

väärinkäytöksestä. Nämä tulokset olivat hyvin samansuuntaisia tässä tutkimuksessa kerättyjen tulosten kanssa ja haastatteluissa korostuikin, että väärinkäytöksistä ei haluta mainintaa tilintarkastuskertomukseen.

6.6 Digitalisaation vaikutus

Digitalisaatio kehittyy jatkuvasti, jonka seurauksena tarjolla on useita innovatiivisia menetelmiä väärinkäytösten torjumiseksi. Hyödyntämällä teknologiaa pystytään torjumaan ja ennaltaehkäisemään väärinkäytöksiä entistä tehokkaammin. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että digitalisaation kehityksellä on vaikutusta väärinkäytösten vähentymiseen varsinkin siltä osin, että virheistä johtuvia väärinkäytöksiä ei tule niin herkästi. Lisäksi analytiikalla voidaan havaita myös pienempiä systemaattisia virheitä.

”Kun tehdään analytiikkaa ja kaikki aineisto on ladattavissa sähköiseen muotoon, sieltä saadaan poikkeamia esille ja sitä kautta edesauttaa sitä. Ei olla ihan satunnaisten pistokokeiden varassa ja kyllähän se lokijälki, mikä jää pääkirjatositteista ja kaikista tositteista helpottaa paljonkin.” Haastateltava A

”Näiden digijuttujen myötä kirjanpito vähän niin kuin automatisoituu, että paljon rutiinijuttuja tapahtuu automaattisesti, jos sinne manuaalisesti menee käsin jotakin säätämään niin se oikein loistaa sieltä välistä, että nyt on käsin jotakin säädetty sinne.” Haastateltava B

Digitalisaation avulla on helpompi muun muassa luoda kontrolleja järjestelmäympäristöön. Dokumenttien ja tositteiden ollessa sähköisiä ne lukkiutuvat sen jälkeen kun ne on tehty, jonka vuoksi niitä on hankalaa muokata jälkikäteen. Digitalisaatio hidastaa väärinkäytöksiä, mutta ei kuitenkaan estä niitä kokonaan. Tutkimusta varten haastatellut tilintarkastajat ovat sitä mieltä, että väärinkäytöksen teko vaatii nykyään enemmän osaamista ja ymmärtämistä muun muassa järjestelmien toiminnasta sekä teon eteen joutuu näkemään enemmän vaivaa.

”Virheitä se varmaan ehkäisee, että vahingossa maksettaisiin jotakin väärin niin se on pikkuisen epätodennäköisempää, mutta jos joku tosiaan haluaa

väärinkäyttää, niin jos se haluaa sen tehdä niin kyllähän hän sen tekee.”

Haastateltava C

Digitalisaation voidaan näin ollen sanoa nostavan kynnystä väärinkäytösten tekemiselle, jonka seurauksena se myös vähentää niitä. Järjestelmiä ja käyttöoikeuksia on kuitenkin erilaisia, joten digitalisaation hyödyntämisen kannalta on tärkeää huolehtia, että kontrollit ovat kunnossa ja ne toimivat.

Biestaker ym. (2006, s.528-530) ovat tutkimuksessaan käyneet läpi väärinkäytösten torjuntaa digitalisaation näkökulmasta. He ovat yhtä mieltä siitä, että digitalisaatio on mahdollistanut useita eri keinoja väärinkäytösten torjuntaan. Heidän mukaansa kaikista eniten käytetään virustentorjuntaa, palomureja sekä salasanojen suojausta osana väärinkäytösten ehkäisyä. Digitaalinen analyysi luokitellaan yhdeksi tehokkaimmista keinoista torjua väärinkäytöksiä, mutta se ei ole yleisesti niin käytetty yritysten keskuudessa. Tähän voivat vaikuttaa resurssien puute sekä suuret kustannukset. Kuitenkin digitalisaation kehittyessä kovaa vauhtia voidaan olettaa, että yhä useampi yritys budjetoi digitaalisiin keinoihin väärinkäytösten torjumiseksi entistä enemmän ja myös digitaalisen analyysin käyttö tulee varmasti lisääntymään tulevaisuudessa.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli syventyä väärinkäytöksiin ja talousrikoksiin ja tutkia näihin liittyviä ennaltaehkäisymenetelmiä sekä toimintatapoja havaitun väärinkäytöksen jälkeen. Tavoitteena oli myös selvittää tilintarkastajan roolia väärinkäytösten havaittajana ja ennaltaehkäisijänä. Tutkimuksen avulla vastattiin asetettuihin tutkimuskysymyksiin: *1) Millä keinoilla väärinkäytöksiä pyritään havaitsemaan ja ehkäisemään, 2) Millaisiin seikkoihin tilintarkastajan tulee kiinnittää erityistä huomiota väärinkäytösten ja talousrikosten näkökulmasta, sekä 3) Miten väärinkäytösten havaitsemisen jälkeen toimitaan.*

Tutkimukseen kerätyn aineiston sekä teemahaastattelujen perusteella on saatu muodostettua tulokset, joiden avulla pystytään vastaamaan edellä mainittuihin tutkimuskysymyksiin ja tiivistämään keskeisimmät tutkimustulokset. Kirjallisuuslähteiden, aikaisempien tutkimusten sekä lakien ja standardien kautta selvitettiin teoreettisesti, kuinka tilintarkastajien tulisi toimia väärinkäytösten kohdalla. Puolistrukturoitujen haastatteluiden avulla puolestaan selvitettiin tilintarkastajien todellista näkökulmaa sekä toimintatapoja väärinkäytöksiin liittyen. Tutkimukseen osallistui kolme auktorisoitua tilintarkastajaa.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta voidaan todeta, että väärinkäytösriskit tulee osata tunnistaa, jotta ne voidaan havaita. Tilintarkastajan rooli nähdään tärkeänä tilintarkastusprosessiin kuuluvien tehtävien osalta ja väärinkäytösten havaitsemista sekä niihin puuttumista pidetäänkin osana tilintarkastajan työtä. Varsinainen aktiivinen väärinkäytösten etsiminen ei kuitenkaan kuulu tilintarkastajan tehtäviin, mutta väärinkäytökset on mahdollista havaita normaalin tilintarkastusprosessin aikana noudattamalla hyvää tilintarkastustapaa. Väärinkäytökset tulee huomioida tilintarkastuksen suunnittelussa sekä tarkastusprosessissa ISA 240 -standardin mukaisesti.

Suunnitteluvaihe on toteutettava huolellisesti, jotta se mahdollistaa väärinkäytösten havaitsemisen. Suunnitteluvaiheessa läpikäydään muun muassa yrityksen sisäiset kontrollit, sisäinen valvonta sekä vaaralliset työyhdistelmät ja luodaan riskiarviointi. Riskiarvioinnissa käydään tarkemmin läpi yrityksen kontroleja ja testataan toimivatko

ne ja ovatko ne riittäviä ehkäisemään väärinkäytöksiä. Lisäksi tilintarkastaja muodostaa käsityksen siitä, kuinka hallintoelimet valvovat kontroleja. Tilikauden aikana väärinkäytöksiä voidaan havaita ja ehkäistä välitilintarkastuksilla sekä pistotarkastuksilla. Tilintarkastusta itsessään voidaankin pitää yhtenä kontrollikeinona, sillä jo tarkastuksen olemassaolo ennaltaehkäisee väärinkäytöksiä. Myös asiakasvalinta nähdään yhtenä kontrollikeinona väärinkäytösten ehkäisyssä. On kuitenkin todettava, että kaikkia väärinkäytöksiä ei välttämättä pystytä havaitsemaan, vaikka tilintarkastuksen suunnittelu ja tarkastusprosessi olisikin toteutettu ohjeistusten mukaisesti noudattamalla hyvää tilintarkastustapaa.

Toisen tutkimuskysymyksen osalta todettakoon, että tilintarkastajan on mahdollista kiinnittää huomiota moniin väärinkäytöksiä indikoiviin varoitusmerkkeihin tarkastustyön ohella. Merkkejä väärinkäytöksestä voivat olla muun muassa kirjanpidon alkeelliset ja poikkeavat virheet, manuaaliset maksusuoritukset, oikaisut, maksukyvyttömyys, inventaarin ja varaston arvoihin liittyvät epäselvyydet sekä pääkirjan poikkeavat kirjaukset. Väärinkäytöksestä voi kieliä myös haluttomuus toimittaa dokumentteja, poikkeavat muistiotositteet, äkillisesti parantunut taloustilanne, pitkään keskeneräisenä olleet hankkeet tai vaaralliset työyhdistelmät. Lisäksi toimialan sekä sen erityispiirteiden tunteminen on merkittävä tuki tilintarkastusprosessin aikana, sillä on hyvä tunnistaa riskialttiit toimialat ja niille tyypilliset varoitusmerkit. Tilintarkastajien tulee kiinnittää erityisesti huomiota johdon, hallintoelimen ja avainasemassa olevien henkilöiden toimintaan. Väärinkäytökset eivät välttämättä ole aina tahallisia. Yleisenä tahattomana väärinkäytöksenä voidaan pitää esimerkiksi omistajan henkilökohtaisten ja yrityksen rahojen sekoittumista.

Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta voidaan todeta, että ensimmäisenä väärinkäytös epäilyn havaitsemisen jälkeen tulee selvittää todenperäisyys ja luoda kokonaiskuva epäilyn väärinkäytöksen laajuudesta. Väärinkäytös epäilystä tulee ilmoittaa välittömästi johdolle tai hallintoelimille. Havaitsemisen jälkeen laaditaan tapauskohtainen arviointi. Toimintatavat väärinkäytöksen jälkeen vaihtelevat tapauksesta riippuen, mutta tilintarkastajien osalta oleellista on tarkastaa aiheutuuko väärinkäytöksestä jokin olennainen virhe tilinpäätökseen, joka tulee korjata. Pienemmissä tapauksissa sisäinen kommunikointi johdon kanssa voi riittää. Näissäkin

tilanteissa johdolle laaditaan yleensä esimerkiksi tilintarkastuspöytäkirja, muistio tai sähköposti. Mikäli kyseessä on aito väärinkäytös, tulee tilintarkastuskertomusta mukauttaa. Salassapitovelvollisuus estää tilintarkastajia raportoimasta ulkopuolisille tahoille, mutta poikkeuksena tästä tilintarkastajilla on kuitenkin velvollisuus ilmoittaa epäilyttäviä liiketoimista keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskukselle.

Tutkimuksessa selvitettiin myös digitalisaation kehityksen vaikutuksia väärinkäyttöihin nähden. Teknologiaa hyödyntämällä voidaan torjua ja ennaltaehkäistä väärinkäytöksiä entistä tehokkaammin. Varsinkin virheiden syntymiseen digitalisaatiolla nähdään olevan merkittävästi ehkäisevä vaikutus. Digitalisaation ansiosta kontrollien luominen ja niiden seuraaminen on helpottunut. Automatisaation ansiosta suurin osa kirjauksista tapahtuu automaattisesti ja manuaalisesti tehdyt kirjat on helposti havaittavissa. Sähköisiä dokumentteja on myös hankalaa muokata jälkikäteen. Digitalisaation voidaan todeta vähentävän väärinkäytöksiä, mutta se ei kuitenkaan estä niitä. Digitalisaation myötä kuitenkin väärinkäytöksen tekeminen vaatii enemmän osaamista, tietoa sekä vaivannäköä.

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää monipuolisesti. Tutkimus tuo esille konkreettisia keinoja ja toimintatapoja väärinkäytösten ennaltaehkäisyyn sekä niiden torjuntaan. Tilintarkastajien lisäksi myös jokaisen yritysmaailmassa toimivan tulisi olla tietoinen vaaran merkeistä ja rikollisten manöövereistä pyrkiä soluttautumaan lailliseen liiketoimintaan rikollisin keinoin. Tietoisuutta voi hyödyntää myös esimerkiksi yhteistyökumppaneita valittaessa. Tutkimustuloksia on mahdollista hyödyntää esimerkiksi aloittelevan tilintarkastajan työssä. Tuloksia voidaan hyödyntää myös yrityksen näkökulmasta, sillä tutkimustulokset osoittavat kontrollijärjestelmillä, sisäisellä valvonnalla sekä toimintatavoilla olevan merkittävä vaikutus väärinkäytösten ennaltaehkäisyyn kannalta.

7.1 Validiteetti ja reliabiliteetti

Validiteetilla eli tutkimuksen pätevyydellä mitataan sitä vastaako tutkimustulokset sitä, mitä tutkimuksella haluttiin selvittää. Tutkimuksen hyvään validiteettiin vaikuttavat oikein valitut kohderyhmä sekä kysymykset. (Hirsjärvi ym., 2009, s.231-232). Tutkimukseen valittiin kohderyhmäksi auktorisoidut tilintarkastajat, joiden

auktorisoinnit voitiin vahvistaa Patentti- ja rekisterihallituksen sivuilta. Näin ollen varmistuttiin kohderyhmän pätevydestä. Tutkimukseen on liitetty suoria lainauksia haastatteluista, joiden avulla on pyritty välttämään väärintulkittamisen mahdollisuutta. Näin ollen voidaan todeta tutkimuksen olevan pätevä.

Reliabiliteetilla eli tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan tutkimustulosten toistettavuutta eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliaabelius voidaan todeta esimerkiksi vertaamalla tuloksia aikaisempiin tutkimustuloksiin. Mikäli tutkimuksissa on päädytty samanlaisiin tuloksiin, voidaan tulosta pitää luotettavana. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan kohentaa myös selostuksella tutkimuksen toteuttamisesta ja aineistonkeruusta. (Hirsjärvi ym., 2009, s.231-232).

Aihepiiristä tehtyihin aikaisempiin tutkimuksiin nähden tutkimustulokset ovat enenevässä määrin samansuuntaisia. Yhteneviä tuloksia ilmentävät aikaisempien tutkimusten lisäksi myös kirjallisuus sekä kansainväliset artikkelit. Väärinkäytösten havainnoinnin ja ehkäisyn näkökulmasta aikaisemmissa tutkimuksissa ollaan yhtä mieltä siitä, että asianmukaisilla kontrollimenetelmillä on merkittävä vaikutus ja tilintarkastus nähdään yhtenä kontrollointikeinona. Sisäisen tarkastuksen merkitystä on korostettu myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Toimintatavoista väärinkäytösten jälkeen ollaan myös samaa mieltä ja tutkimuksissa korostuukin tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuus. Tilintarkastuksen osalta tulokset ovat myös yhteneviä ja tilintarkastajan rooli nähdäänkin tärkeänä ennaltaehkäisevässä työssä sekä toimenpiteissä. Tutkimustulokset vahvistavat aikaisempaa tutkimusnäyttöä, jonka vuoksi tuloksia voidaan pitää luotettavina.

7.2 Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimus on rajattu käsittelemään tilintarkastajan näkökulmasta oleellisia seikkoja. Lisäksi tutkimustuloksia on käsitelty suomalaisten organisaatioiden näkökulmasta, joilla on velvollisuus valita tilintarkastaja. Tutkimusta varten haastateltiin kolme auktorisoitua tilintarkastajaa, joten kohderyhmä on melko pieni. Teemahaastattelujen tarkoituksena oli kuitenkin saada selville haastateltavien oma näkemys ja mielipide väärinkäytöksiin liittyen. Tulokset rajautuvat näin ollen tilintarkastajien omiin kokemuksiin.

Tutkimuksen aihe on ajankohtainen ja erittäin mielenkiintoinen. Talousrikollisuus yleisesti on maailmanlaajuinen ilmiö, joka kehittyy ja muuttaa muotoaan jatkuvasti. Talousrikollisuuden vaikutuksia voidaan tarkastella yrityksen lisäksi myös yksityishenkilöiden ja jopa valtion taloudellisesta näkökulmasta. Tämän tutkimuksen pohjalta esiin nouseva mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi esimerkiksi eri kontrollimenetelmien vertailu ja tarkempi tutkimus eri menetelmien tehokkuudesta väärinkäytösten ennaltaehkäisyssä. Lisäksi haastatteluissa nousi esille kohtuuton vahingonkorvausvastuu, jota olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin ja verrata sitä muiden maiden vahingonkorvausvastuuseen. Haastateltavilta kysyttiin myös digitalisaation vaikutuksesta ja myös tästä aiheesta olisi mielenkiintoista selvittää tarkempia tilastoja, kuinka esimerkiksi automaation kehitys on vaikuttanut väärinkäytösten torjuntaan viime vuosien aikana.

LÄHTEET

Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino

Andersén, A. (2020). Rahanpesun estäminen. Helsinki: Alma Talent Oy

Arvopaperimarkkinalaki 14.12.2012/746

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2022). Occupational Fraud 2022: A report to the nations. Haettu osoitteesta <https://acfe-public.s3.us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>

Bierstaker, J., Brody, R. & Pacini, C. (2006). Accountants' perceptions regarding fraud detection and prevention methods. *Managerial Auditing Journal*, 21/5, 520-535. doi: 10.1108/02686900610667283

Blummé, N. (2008). Osakeyhtiön tilintarkastus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2004). Enterprise Risk Management – Integrated Framework. Executive Summary.

Danielsson, P. (2020). Talousrikokset. Rikollisuustilanne 2019 - Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa 42/2020, 123-136.

Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. (2018). Keskeiset rikokset ([Neljäs], uudistettu ja laajennettu laitos.). Edita.

Grönfors, M. (1985). Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. WSOY

Hallituksen esitys 295/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Halonen, K. & Steiner, M. (2010). Tilintarkastusprosessi käytännössä. WSOYpro.

Hartlin, H. (2009). Talousrikokset ja tilintarkastajan rooli (Pro Gradu -tutkielma, Helsingin kauppakorkeakoulu). Haettu osoitteesta https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/195/hse_thesis_12063.pdf?sequence=1

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirvonen, M., Lith, P. & Walden, R. (2010). Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunta, tarkastusvaliokunta. Haettu osoitteesta

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

Hirvonen, M. & Määttä, K. (2018). Harmaa talous ja talousrikollisuus – ilmenemismuodot ja torjunta. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Horsmanheimo, P. (1998). Odotuskuilu vainoaa tilintarkastajaa. *Tilisanomat* 19/3, 38-46.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. (2017). Tilintarkastus – Asiakkaan opas (5. painos). Alma Talent Oy.

International Federation of Accountants, j., Suomen tilintarkastajat (yhdistys), k. & International Federation of Accountants. (2017). Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Osa I, Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluontoista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet 2016-2017 ja eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2016. ST-Akatemia Oy.

Jensen, M.C. & Meckling, W.H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics* 3(1976), 305-360. doi: 10.1016/0304-405X(76)90026-X

Juvonen, M. (2020). Väärinkäytösten tunnistaminen ja havaitseminen tilintarkastuksessa (Pro Gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/67759/URN%3aNB%3afi%3ajyu-202002062005.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kauppakamari. (2017). Yritysten rikosturvallisuus 2017 – Riskit ja niiden hallinta. Helsinki: Keskuskauppakamari.

Kiehelä, H. & Hakonen, K. (1993). Rikostorjunnan perusteet. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336

Koh, H.C. & Woo, E. (1998). The expectation gap in auditing. *Managerial Auditing Journal* 13/3, 147-154.

Koivu, E., Ranta-Aho, M. & Vuoti, H. (2010). Väärinkäytösriskit hallintaan – Johdon ja tarkastuksen käytännön opas. Helsinki: Tietosanoma.

KPMG. (2020). Hallinnon tarkastus – osakkeenomistajan asialla. Haettu osoitteesta <https://home.kpmg/fi/fi/blogs/home/posts/2020/10/hallinnon-tarkastus---osakkeenomistajan-asialla.html>

Lahti, R. & Koponen, P. (2007). Talousrikokset. Suomalainen lakimiesyhdistys.

Laine, R. (2019). Tilintarkastajan raportointi 2019: Kertomukset, Lausunnot ja Muut Asiakirjat. ST-Akatemia Oy.

Laitinen, A. & Virta, E. (1998). *Talousrikokset – Teoria ja käytäntö*. Helsinki: Oy Edita Ab.

Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 12.8.2016/622

Laki rikoslain muuttamisesta 8.9.1989/792

Laki rikoslain muuttamisesta 12.7.2002/604

Laurio, J. (2020). *Talousrikosten ennaltaehkäisy ja havaitseminen*. Kauppakamari.

Lehti, M. (2008). *Talous- ja ympäristörikokset. Rikollisuustilanne 2008*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247, 135-166.

Niemi, H. & Lehti, M. (2006). *Eräiden talousrikosten rangaistuskäytäntö*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624

Poliisi. (2020a). *Poliisihallitus - Poliisin tilastot 2020 alue koko Suomi*. Haettu osoitteesta

https://poliisi.fi/tilastot?p_p_id=com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_yjJYFyaUInVW&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_yjJYFyaUInVW_delta=100&p_r_p_resetCur=false&com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_yjJYFyaUInVW_cur=2

Poliisi. (2020b). *Vuosikertomus Rahanpesun selvittelykeskus 2020*. Haettu osoitteesta <https://poliisi.fi/documents/25235045/67733116/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf/e340331f-f04c-7eec-2756-111628ae368a/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf?t=1617010848853>

Porter, B. (1993). *An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap*. *Accounting and Business Research* 24/93, 49-68.

PwC. (2018). *Global Economic Crime and Fraud Survey 2018: Tunnista ja hallitse väärinkäytösriskit yrityksessäsi*. Haettu osoitteesta <https://www.pwc.fi/fi/julkaisut/tiedostot/global-economic-crime-and-fraud-survey-suomi-2018.pdf>

Ratsula, N. (2021). *Sisäinen valvonta – Käsikirja tulokselliseen organisaation ohjaukseen*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Riistama, V. (2000). *Tilintarkastus – Perusteet*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Samociuk, M., Iyer, N. & Lehtosuo K. (2004). Väärinkäytösten torjunta – käytännön opas. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sihvonen, J. & Uusi-Hautamaa, L. (2019). Väärinkäytökset yrityksissä – Estä, havaitse, korjaa. Helsinki: Alma Talent Oy.

Sikka, P., Filling, S. & Liew, P. (2009). The Audit Crunch: Reforming Auditing. *Managerial Auditing Journal* 24(2), 135-155. doi:10.1108/02686900910924554

Sisäministeriö. (2023). Yleisin talousrikos on veropetos. Valtioneuvosto ja ministeriöt. Haettu osoitteesta <https://intermin.fi/poliisiasiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>

Tahvanainen, P. (2019). Tilintarkastajan ei kannata uskoa ihan kaikkea. Tilisanomat. Haettu osoitteesta <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/rahanpesu>

Tamminen, L. (2018). Tilintarkastajan rooli talousrikosten havaitsemisessa ja paljastamisessa (Pro Gradu -tutkielma, Turun yliopisto). Haettu osoitteesta https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/146203/Tamminen_Laura_progradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141

Tomperi, S. (2018). Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uusitettu laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tynjä, M. (2016). Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuu talousrikoksissa (Pro Gradu -tutkielma, Oulun yliopisto). Haettu osoitteesta <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201605121705.pdf>

Valtioneuvosto. (2022). Harmaata taloutta torjutaan yhdessä – tuore tutkimus tarjoaa tärkeää tietoa pimeän työn määrästä Suomessa. Haettu osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/harmaata-taloutta-torjutaan-yhdessa-tuore-tutkimus-tarjoaa-tarkeaa-tietoa-pimean-tyon-maarasta-suomessa>

Verohallinto. (2.12.2013). Ne bis in idem -periaate ja verotus: samasta asiasta ei voi rangaista kahteen kertaan. Haettu osoitteesta https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48877/ne_bis_in_idem_periaate_ja_verotus_sama/

LIITTEET

Liite 1

HAASTATTELURUNKO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten tilintarkastajat kokevat roolinsa väärinkäytösten havaitsemisessa ja niiden ehkäisemisessä. Tavoitteena on selvittää myös konkreettisia toimenpiteitä väärinkäytösten havaitsemiseksi ajoissa sekä menettelytapoja, mikäli väärinkäytös havaitaan.

Taustakysymykset:

- 1) Missä työtehtävässä työskentelet?
- 2) Mikä on ammattitutkintosi?
- 3) Mikä on auktorisointisi ja miltä vuodelta?
- 4) Kerro lyhyesti työkokemuksestasi tilintarkastajana.

Väärinkäytösten havainnointi ja ehkäisy:

- 1) Miten koet tilintarkastajan roolin väärinkäytösten havaitsijana?
 - a. Onko tilintarkastajalla mahdollisuus havaita väärinkäytöksiä?
 - b. Millaisilla keinoilla tilintarkastaja voi havaita väärinkäytöksiä?
 - c. Kuinka tärkeä tilintarkastajan rooli on väärinkäytösten havaitsijana ja ehkäisijänä?
 - d. Pitäisikö tilintarkastajan tehdä enemmän yhteistyötä viranomaisten kanssa?
- 2) Pidätkö väärinkäytöksiin liittyvää lainsäädännön osaamista tärkeänä tilintarkastajan työssä?
- 3) Pidätkö toimialan ja sen erityispiirteiden tuntemista hyödyllisenä ominaisuutena?
- 4) Vähentääkö tilintarkastusvelvollisuus mielestäsi väärinkäytöksiä?
- 5) Onko vahingonkorvausvastuu mielestäsi oikein mitoitettu tilintarkastuksessa?
- 6) Kuinka paljon yritysten omat kontrollimekanismit ja sisäinen valvonta tai niiden puutteet vaikuttavat mielestäsi tilintarkastajan kokemaan tilintarkastusrisktiin?
- 7) Kuinka väärinkäytökset paljastuvat ja mitkä varoitusmerkit voivat kieliä väärinkäytöksestä?
 - a. Mitä mahdollisia väärinkäytöksiä voi saada selville kirjanpitoaineiston avulla?

- b. Kiinnittääkö tilintarkastaja enemmän huomiota johdon toimintaan kuin rivityöntekijän?
 - c. Onko syytä olettaa, että omistajan henkilökohtaiset väärinkäytökset liittyvät yrityksen väärinkäyttöihin?
- 8) Kenelle tilintarkastaja raportoi ensimmäisenä väärinkäytösepäilystä?
 - 9) Kuinka toimitaan väärinkäytöksen havaitsemisen jälkeen?
 - 10) Millainen vaikutus digitalisaatiolla on mielestäsi väärinkäyttöihin?

Vapaa sana: